ANALELE
ACADEMIEI ROMÂNE

MEMORIILE SECŢIUNII LITERARE

SERIA III. TOM. XII–XIII

1942–1944

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ. BUCUREŞTI, 1944

MEMORIILE SECŢIUNII LITERARE

SERIA III

TOMUL I, (1923—24):	Lei 120
I. C. NEGRUZZI. Autografe române	Lei 6
I. C. NEGRUZZI. Ioan Bogdan, Al. Vlahuţă, Al. Xenopol şi manuscripte ale lor	» 5
ANDREI BÂRSEANU. Catechismul luteran românesc	» 5
RAMIRO ORTIZ. Leopardi e la Spagna I-IV	» 15
DRAGOŞ PROTOPOPESCU. Unkonown Congreve, a sheaf of poetical scraps	» 12
G. BOGDAN-DUICĂ. Gheorghe Lazăr	» 40
RAMIRO ORTIZ. Leopardi e la Spagna V-VII	» 40

TOMUL II, (1924—25):	Lei 175
AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI. O operă de mare valoare	Lei 8
ALEXANDRU MARCU. Romanticii italieni şi Românii	» 40
Dr. IACOB RADU. Doi luceferi rătăcitori	» 40
TH. CAPIDAN. Elementul slav în dialectul aromân	» 30
ŞTEFAN CIOBANU. Dimitrie Cantemir în Rusia	» 50
CONSTANTIN I. KARADJA. Despre lucrul apostolesc al lui Coresi	» 8

TOMUL III, (1925—27):	Lei 200
Dr. A. VERESS. Cântece istorice vechi ungureşti despre Români	Lei 15
AL. VICIU. Suplement la « Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal	» 10
N. CARTOJAN. Legendele Troadei în literatura veche românească	» 30
PER. PAPAHAGI. Numiri etnice la Aromâni	» 15
G. POPA-LISSEANU. Un manuscris al gramaticei româneşti a lui I. Eliade-Rădulescu	» 8
Pr. V. URSĂCHESCU. Psaltirea slavonă (1577—1580)	» 12
S. PUŞCARIU. Dicţionarul Academiei	» 15
RAMIRO ORTIZ. Goldoni e la Francia	» 40
AL. MARCU. V. Alecsandri şi Italia	» 85
Dr. A. VERESS. Note şi scrisori Şincaiane	» 15

TOMUL IV, (1928—29):	Lei 250
ION COLAN. Vieaţa şi opera lui Ion Barac	Lei 45
N. CARTOJAN. « Fiore di virtù » în literatura românească	» 60
ŞTEFAN PAŞCA. Glosar dialectal alcătuit după material lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni	» 32
I. A. BASSARABESCU. Două epoci din literatura română	» 6
Dr. ANDREI VERESS. Vechi istorici unguri şi saşi despre istoria Românilor (1760—1787)	» 50
N. IORGA. Note istorice asupra editării operei poetice a lui M. Eminescu	» 6
Dr. CARLO TAGLIAVINI. Despre « Lexicon Marsilianum »	» 15
Dr. ANDREI VERESS. Pictorul Barabás şi Românii	» 40

ANALELE

ACADEMIEI ROMÂNE

MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE

SERIA III. TOM. XII—XIII

1942—1944

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ. BUCUREȘTI, 1944

C U P R I N S U L

TOMUL XII

TOMUL XIII

VASILE ALECSANDRI ÎN POEZIA UNIVERSALĂ

DE

MIHAIL DRAGOMIRESCU
MEMBRU DE ONOARE AL ACADEMIEI ROMÂNE [1])

Academia Română are de scop mai înainte de toate să cultive limba, literatura și istoria românească. Cu vremea însă s'a mai desvoltat în sânul ei și tendința de a cultiva știința românească, dreptul românesc, filosofia românească. Dar s'a păstrat obiceiul ca să se pună accentul pe ceea ce este românesc. A venit vremea credem ca scopul Academiei Române să se lărgească. In adevăr, noi am trecut până acum prin trei faze: perioada imitațiunii, reprezentată prin Ion Heliade Rădulescu; perioada asimilării reprezentată prin mândra personalitate a lui Titu Maiorescu și perioada creațiunii reprezentată prin Eminescu, Caragiale și Creangă. Purcedând dela aceștia, albia creațiunii s'a mărit din ce în ce și astăzi putem zice că multe din producțiile noastre literare și științifice au nu numai o importanță locală, interesând numai pe Români, ci și o importanță care trece hotarele țării. Problema care se pune Academiei e nu numai să aleagă din producțiile noatre numai ce ne poate interesa pe noi, dar și producțiile noastre care pot interesa omenirea. Așa fiind, vorbind de Alecsandri, e dreptul nostru să ne întrebăm: din toată opera lui Alecsandri nu se găsește nimic care să intereseze și pe alți cititori decât cititorii români? Nu e nimic în opera lui care să aibă valoare universală? Aruncând o privire peste

---

[1]) Publicațiune postumă.

această operă trebue să ne oprim întâi la opera lui dramatică: comediile, vodevilurile și monoloagele, dramele « Boierii și ciocoii », « Despot Vodă », « Fântâna Blanduziei », « Ovidiu ». Comediile și vodevilurile și monoloagele sunt în cea mai mare parte localizări sau lucrări cu efecte comice localizate în timp și în spațiu și nu pot interesa decât pe istoriçul literar. « Boierii și ciocoii » lasă că e rău construită, nu poate interesa decât pe Români. Tot așa din « Despot Vodă », în care lirismul acopere mai pretutindeni acțiunea dramatică. Mai rămân « Fântâna Blanduziei » și « Ovidiu ». « Ovidiu » e o piesă puțin izbutită. Rămâne de cercetat « Fântâna Blanduziei » cu subiectul său clasic și cu efectele sale de teatru în parte izbutite și care au făcut ca această piesă să intre în repertoriul Teatrului Național și să fie jucată cu oarecare succes și astăzi. Nu credem însă să aibă o valoare universală. Personajele principale Gallus și Getta... sunt convenționale și nu pot rezista la o analiză mai de aproape. Rămâne să cercetăm operele lirice și epice. Poeziile lirice sunt imitațiuni poporane sau romantice și nu interesează decât istoria literară. Nu pot avea o valoare universală. Nu pot avea o asemenea valoare nici producțiile epice. Legendele, cum ar fi Dan căpitan de plaiu, Grui Sânger sau Legenda ciocârliei sunt lipsite de valoare artistică. Ori sunt prea lungi, ori au valoarea prea locală, expresiunea e adesea improprie și fără coloare, lipsa de preciziune și conciziune prea evidentă, ca să mai stăruim asupra lor. Un poem ca « Dumbrava roșie » are aceleași defecte, iar « Sentinela română » cere, ca să fie gustată, un specific național românesc. Nici chiar pastelurile, atât de vioaie nu au decât rar elementul universal. Dintre toate, două sunt artistice: « Malul Siretului » și « Iarna » și pot fi privite ca adevărate capodopere ale genului. O capodoperă are privilegiul de a se impune oricărei minți cunoscătoare — și tradusă în limbi străine își face efectul ei deplin.

Dar dacă în poeziile lirice și epice originale nu găsim decât rar elementul universal, cu atât mai mult îl găsim în poeziile poporane îndreptate de către marele nostru poet. Alecsandri n'a cules, cum au făcut culegătorii folkloristici de mai târziu, poeziile poporane așa cum le recita

unul sau altul din popor. Alecsandri a îndreptat muza poporană, Alecsandri a compus, dând forme estetice, poeziilor prea prolixe, prea puțin artistice, prea puțin lustruite ale acestei muze. Căci să nu ne înșelăm. Poeziile poporane sunt în marea lor majoritate numai atitudini sentimentale. Rareori, ele redau un sentiment în integritatea lui. De aceea sunt și greu de clasificat după criterii lăuntrice. Alecsandri a avut marele dar de a scoate din opera poporană esența ei. Evident nu totdeauna izbutește să ne dea sentimente integrale. Dar acest lucru se întâmplă mai la toți poeții. Noi nu judecăm pe un poet după poeziile neizbutite, ci după cele izbutite. Și așa se face că în Germania un poet ca Hölderlin, care n'are decât două capodopere « Wein und Brod » și « Arhipelagos », este atât de sus considerat că i s'a creat chiar o catedră universitară pentru studiul operelor lui, care altminteri nu merită această onoare. E că cele două capodopere se disting printr'o armonie și o concepțiune, care fac dintr'însele niște ἅπαξ λεγόμενα în toată literatura germană inclusiv Goethe. Același lucru, dar într'un grad mult mai înalt, îl avem în Alecsandri. Cele două pasteluri amintite, deși geniale, sunt totuși mărunte. Nu tot astfel stă lucrul cu poeziile poporane izbutite, care sunt capodopere ale genului liric și epic. « Miorița », care în versiunea poporană este poezie epică și încă o poezie epică mediocră, căci n'are nicio complicațiune și niciun desnodământ interesant, « Miorița » în versiunea Alecsandri este o baladă lirică, având elemente epice numai de cadru. Cei trei ciobani care se întorc dela pășune cu oile; planul celor doi, cel Ungurean și cel Vrâncean, de a ucide pe cel Moldovan spre a-i lua oile; « Miorița » care a aflat acest plan pe care-l denunță ciobanului moldovan — toate, la Alecsandri, sunt numai elemente de cadru, pentrucă poetul nu mai scoate nimic din planul pervers al ciobanilor, nici din denunțul « Mioriței ». Privită ca poezie epică « Miorița » versiunea lui Alecsandri n'are nicio valoare; ea n'are nod, nu are desnodământ. Și cu toate acestea ea e de o frumusețe negrăită. De unde-i vine frumusețea? De unde-și trage valoarea?

Din faptul că Alecsandri a transformat-o în poezie lirică. Frumusețea « Mioriței » nu stă în cadru. Cei trei ciobănei se coboară ei

Pe-un *picior* de plaiu
Pe-o gură de raiu

dar înafară de aceste versuri, nu mai găsim alte frumuseți în înțelegerea celor doi ciobani, ca să ucidă pe cel de-al treilea sau în jalea « Mioriței » decât doar

La negru zăvoiu
Că-i iarba de noi
Și umbra de voi.

Frumusețea « Mioriței » stă în testamentul Moldovanului din care vedem seninătatea lui în fața morții. In sufletul lui nu e mișcat de loc că are să moară. E destul ca el să fie îngropat alături de stâna și de oițele lui care, cu toate că « Miorița » le va spune că ciobanul a plecat să se însoare cu o mândră crăiasă, vor continua totuși să plângă pe mormântul lui. E destul că fluerele de fag și de soc izbite de vânt i-or cânta la cap. El se va simți una cu natura care l-a creat și în care a crescut și a cunoscut ce e vieața, care va continua și după ce va muri. Numai un lucru îl neliniștește pe ciobanul moldovan. Gândul maică-sei. E singurul lucru care, în seninătatea ce simte, îl turbură. E singurul semn că el are o inimă omenească. E după părerea folkloristică o notă introdusă de Alecsandri și anume o notă falsă. Ne ridicăm cu tărie în contra acestei păreri. Seninătatea ciobanului ar fi prea rigidă, fără această notă admirabilă. Ciobănelul, care se știe

Mândru ciobănel
Tras printr'un inel
Fețișoara lui
Spuma laptelui
Mustăcioara lui
Spicul grâului
Perișoru' lui
Pana corbului
Ochișorii lui
Mura câmpului

așa cum îl vede ochii mamei, care-l iubește din toate puterile, știe cât ține mama lui la el și-l doare, când maica sa

va afla că e mort, din vorbele « Mioriței ». De aceea îi zice el « Mioriței »:

Dar la cea măicuță
Să nu-i spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași
Preoți, munții mari
Pasări lăutari
Păsărele mii
Și stele făclii

Farmecul acestei poezii unice în felul ei stă tocmai în introducerea mamei, care-și caută flăcăul. Că acest episod nu se găsește în variantele poporane arată sărăcia inspirației poporane pe lângă bogăția inspirației lui Alecsandri, care, arătând, ca și varianta poporană, seninătatea ciobanului în fața morții, o face totuși mai omenească prin sentimentul matern, care o subliniază. Intr'aceasta stă marele merit al marelui nostru poet. E drept că într'o versiune poporană, în loc de mama, poetul introduce pe iubita ciobanului, dar cu o stângăcie, care nu are a face cu mama, care-și caută copilul și dă importanță operei. Din momentul ce interesul poetic cade asupra testamentului Moldovanului, el nu mai e epic ci liric. El cristalizează un sentiment obiectivat prin elementul de cadru: Miorița și Moldovanul. Ar putea cineva obiecta că balada prin introducerea « măicuței » rămâne tot epică. Obiecția nu e întemeiată prin faptul că noi ne așteptăm să vedem ce fac Ungureanul și cu Vrânceanul și dacă își îndeplinesc scopul și cum. Introducerea « măicuței » deși epică, e străină de fondul principal al poeziei. Ea rămâne deci ca un element epic ce sprijine efectul liric și mai mult nimic.

« Miorița » varianta Alecsandri își trage dar valoarea neîntrecută dela lirismul ce se găsește în testamentul Moldovanului și această valoare e întărită prin complicațiunea introducerii măicuței care-și caută flăcăul. Seninătatea în fața

morții e umanízată și constitue un sentiment care rar se găsește în literatura universală.

O a doua capodoperă în poeziile poporane îndreptate de Alecsandri este în contrast izbitor cu « Miorița ». In « Miorița » avem sentimentul seninătății în fața morții. In « Mihu copilul » — căci de ea este vorba — avem sentimentul seninătății în fața vieții cu toate primejdiile ei. In versiunea poporană « Mihu copilul » sau Mihu Cobiul, Mihu este un haiduc care nu se teme de nimeni. El zice calului său să meargă pe colnicul în care va întâlni pe Ianoș Ungurean cu cei 45 de levinți al lui; levinții îl întâlnesc și Mihu merge la Ianoș cu ei. Acolo se iau la luptă Mihu cu Ianoș și Mihu răpune pe Ianoș și când vrea să plece invită pe levinți să-i ridice armele și niciunul nu poate, afară de unul care le mișcă și pentru aceasta îi dă calul și pleacă totuși călare să haiducească în voie. Alecsandri complică acțiunea, îi dă un nod și un desnodământ și face din Mihu copilul o adevărată capodoperă. In adevăr, recompunând balada aceasta epică, Alecsandri îl face pe Mihu mai întâi să răspândească ceata celor 45 de levinți care veniseră să-l lege și să-l ducă, după poruncă, lui Ianoș, iar când acesta le poruncește să dea cu flintele în Mihu și să-l răpună dela distanță, Mihu le zice să stea și să-l asculte cum cântă din cobuz. Levinții se învoiesc și atunci Mihu le zice:

« Că eu Mihu sunt
Și vreau să vă cânt
Un mândru cântic
Cântic de voinic
Cum n'ați auzit
Cât veac ați trăit.
Iată, măi, iată
Că Mihu deodată
Incepe pe loc
A zice cu foc
Incepe ușor
A zice cu dor
Un cântic duios
Atât de frumos
Munții de răsun'
Șoimii se adun'
Codrii se trezesc
Frunzele șoptesc
Stelele clipesc
Și'n cale s'opresc.

Cântecul lui Mihu îmblânzește până și pe Ianoș și-l poftește să benchetuiască cu el și apoi, ca să-și arate tăria, să se ia la luptă. E minunat descrisă lupta:

Deoparte se duc
La luptă s'apuc'
Cruntă-i lupta lor
Că e pe omor
Cine c'a pica
Nu s'a mai scula
Iar Ungurii toți
Lui Ianoș nepoți
Stau de mi-i privesc
Cum mi se 'nvârtesc
Cum mi se smucesc
Cum mi se trântesc
Ca doi smei, ca lei
Ca lei paralei.
Iată, mări iată
Că Mihu deodată
In loc se oprește
Pe Ianoș sucește
Sus îl opintește
Jos încă-l izbește
Și 'n genunchi îl pune
Și capu-i răpune.

Levinții rămân îngroziți. Dar Mihu-i trezește propunându-le să-i ridice armele de jos cel ce vrea să haiducească cu el. Nimeni însă nu poate. Mihu îi trimite la sapă, iar:

Cu degetul mic
Armele-și ridică
Pleacă pe potică
Cu murgul voios
Prin codrul frunzos
Și 'n urmă-i vuește
Codrul clocotește
De-un mândru cântic
Cântic de voinic
De-un glas de cobuz
Dulce la auz
Din cobuz de os
Ce sună frumos.

Prin complicațiunile pe care le introduce, prin nodul ce-l face prin puterea cântecului, prin variația stării sufletești a lui Ianoș, care poftește pe Mihu la banchet și prin suprimarea dării calului unuia din levinți care izbutește să miște armele din loc, balada dobândește amploarea și subliniază starea de seninătate a sufletului lui Mihu. Balada dobândește

un echilibru, şi o rotunzime, care fac dintr'însa un adevărat model de valoare universală.

Dar unde Alecsandri se ridică la înălţimi la care puţini poeţi mari s'au putut ridica, este în balada « Mănăstirii Argeşului ». A întrupa sentimentul de mândrie pentru arta sa, a da un exemplu de moralitate în acelaşi timp sacrificându-şi soţia şi sacrificându-se pe sine însuşi, cum face Meşterul Manole, este a te ridica pe culmi înalte pe scările artei. Rar muza populară să ajungă asemenea înălţimi. Temele analoage greceşti şi sârbeşti sunt desvoltate cu o stângăcie şi de o ciudăţenie, care nu numai nu sunt comparabile cu Mănăstirea Argeşului, dar n'au nici valoare artistică deosebită. Cei ce au vorbit de aceste variante ca prototipuri ale Mânăstirii Argeşului s'au pus numai din punct de vedere folkloric, neglijând cu desăvârşire punctul de vedere estetic. E timpul să dăm Cezarului ce este al Cezarului. Balada noastră e o incomparabilă capodoperă şi e o înjosire fără nume s'o compari cu Puntea dela Arta sau cu Cetatea Scadaru, poemele greceşti şi sârbeşti absolut inferioare « Mănăstirii Argeşului » varianta V. Alecsandri.

Balada românească chiar şi în varianta populară are un erou: Meşterul Manole. El face mănăstirea cea frumoasă, el visează visul cu zidirea unei soţii în temeliile mănăstirii; el tăinueşte soţiei sale să nu vie de dimineaţă cu mâncare; el se roagă la Dumnezeu să-i pună fel de fel de piedeci soţiei sale care venea cu demâncare şi era sortită să fie zidită în temelia mănăstirii; el se laudă, faţă de Negru-Vodă, că poate să facă o mănăstire şi mai frumoasă, şi el sboară de pe acoperiş şi se face o fântână în apropierea mănăstirii. In balada sârbească, eroul nu e meşterul, pare a fi craiul Vucaşin, care vrea să zidească nu o mănăstire, ci o cetate; femeia, care e zidită, e nevasta lui Goico, fratele lui Vucaşin; Vucaşin nu visează vreun vis. ci este îndemnat de Vila, un fel de mama pădurii sârbească. Şi această Vilă îndeamnă mai întâi pe Vucaşin să zidească, în temelia cetăţii ce o ridică, pe doi gemeni, Stoian şi Stoiana, pe care trimite să-i găsească în lume, cu saci de aur, o slugă credincioasă, care călătoreşte zadarnic fiindcă nu găseşte doi gemeni Stoian şi Stoiana. Acest in

dent e de prisos fiindcă rămâne fără urmare. Goico, care ține jurământul să nu-i spună femeii să nu vină la cetate, nu face nimic ca să împiedece venirea femeii lui; iar când e zidită în temelie ea se roagă să-i lase două deschizături în dreptul pieptului ca să-și alăpteze copilul, care suge opt zile cât mai trăiește femeia zidită și-apoi un an după ce a murit femeia din zid. Și se mai roagă femeia să-i lase două deschizături în dreptul ochilor ca să-și poată vedea copilul când se duce acasă. Cu aceste amănunte grotești se termină balada. Nici urmă de ce i s'a mai întâmplat lui Vucașin sau Meșterului Radu care zidise femeia, sau lui Goiko, bărbatul femeii. Balada sârbească este incomparabil inferioară; dar gândul folkloristic a putut s'o pună alături de « Mănăstirea Argeșului », ba chiar s'o privească ca model al baladei române. Ceea ce n'a făcut gândirea folkloristică o face acum gândirea estetică. Folklorul este istoric. El pune pe același plan toate producțiile poporului. Estetica este logica simțirii. Ea ierarhizează producțiile după criterii ce-i sunt proprii. Ea face serviciu și folklorului întru cât de n'ar fi variantele estetice, nu s'ar mai ocupa de cele neestetice. Și e clar că dacă n'ar exista varianta estetică a « Mioriței » lui Alecsandri, nu s'ar mai ocupa nimeni de celelalte variante absolut inferioare din punct de vedere literar. Estetica este o știință ce se situează între Logică și Etică. Precum Logica e îndreptarul inteligenței și Etica îndreptarul voinței, tot așa Estetica este îndreptarul simțirii. Și în această privință, poporul român va fi sau nu logic, va fi sau nu etic, dar cu siguranță este estetic, și în această direcțiune trebue pusă superioritatea lui asupra altor popoare. Nu e locul aci să mă întind mai mult asupra esteticului la poporul român; dar e un lucru care trebue mai curând sau mai târziu făcut. E o mândrie fără seamăn să știi că pe o latură a sufletului ești superior altora. Și poporul român pe latura estetică e un popor mare. Dar să ne întoarcem.

« Miorița », « Mihul copilul » și « Mănăstirea Argeșului » sunt trei capodopere, pe care le revendicăm pentru muza lui Alecsandri. Mai are el și alte balade, cum ar fi « Constantin Brâncoveanu », « Dolca », « Oprișanul », « Movila lui

Burcel », « Toma Alimoș », toate făurite cu simțul lui estetic, dar ele au o valoare mai locală, mai națională. Toate sunt bine făcute, dar sentimentele întrupate n'au universalitatea seninătății în fața morții sau în fața vieții, necum sentimentul etic și estetic din Mănăstirea Argeșului.

Dar nu e vorba numai de universalitatea sentimentelor. Sentimentele pot fi universale dar pot fi incomplete, dacă nu sunt capodopere. « Miorița », « Mihu Copilul » și « Mănăstirea Argeșului » în varianta Alecsandri sunt trei capodopere. Ele au mai întâi câte o idee generatoare — acelea pe care le-am caracterizat mai sus, și care sunt complete și ușor caracterizabile. Astfel sentimentul seninătății în fața morții, cu ideile secundare ce-o susțin de contopire a omului cu natura întreagă, este un sentiment sublim, patetic și olimpian. Ce poate fi mai sublim decât liniștea ciobanului moldovean în fața morții, pe care o vede venind? Ce poate fi mai patetic decât închipuirea lui că oile l-or plânge cu lacrimi de sânge și că nu va muri ci se va însura cu « o mândră crăiasă a lumii mireasă »? Ce poate fi mai patetic decât închipuirea maică-sei alergând și rugăciunea lui către Mioară să nu-i spună maică-sei că la nunta sa a căzut o stea? Și ce sentiment poate fi mai olimpian decât atitudinea lui față de cei doi vrăjmași ce-i vor moartea?

In același timp « Miorița » are o învăluire estetică, o atmosferă senină, echilibrată și imaginativă și o plasticitate rară naturală, fantastică și contemplativă.

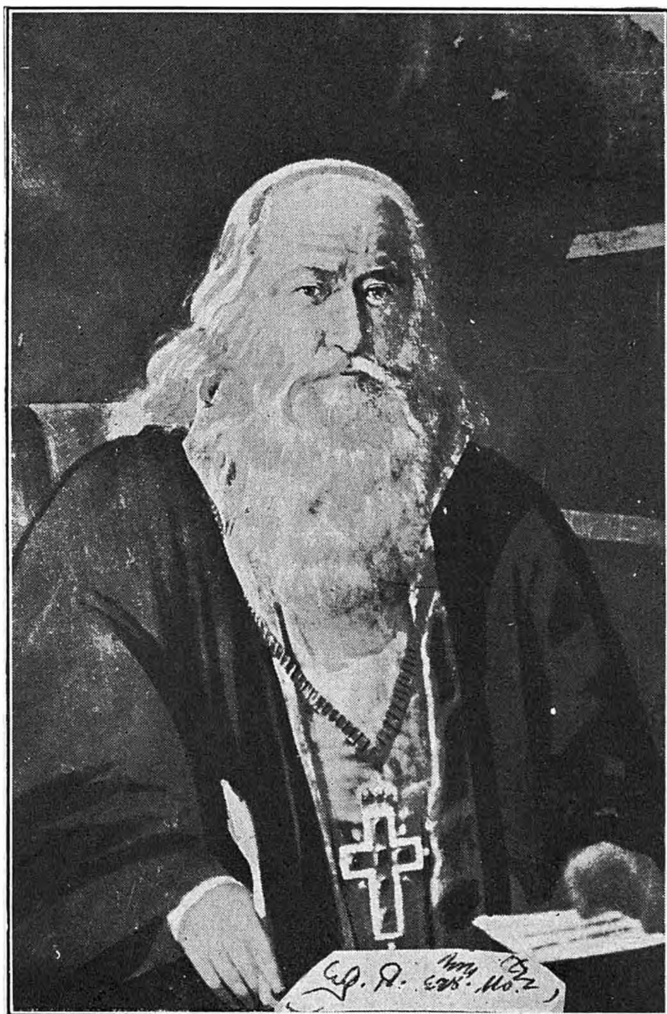
Cum va fi el îngropat în mijlocul oițelor și cum la nunta lui vor lua parte soarele și luna, brazi și păltinași, munții și pasările și stelele ca făclii sunt de o măreață plasticitate. Ce să mai vorbim de formă. O formă simplă, aproape fără verbe; o formă minunat descriptivă, cu o evoluție întreagă a sentimentului și un cadru admirabil. Motivarea ar părea că lipsește. De ce ciobănelul moldovean este așa de senin față de moartea lui? Nu ni se spune. Dar manifestarea lui este așa de spontană și de sinceră că nimeni nu se mai întreabă de ce este el astfel. Este pentrucă *este*.

Cât despre armonie, « Miorița » este o încântare izvorîtă din adâncimile sufletului. Poezia se desfășoară calm și me-

lodios. Compoziția ar suferi fiindcă nu are sfârșit. In realitate compoziția e trunchiată și caracteristic trunchiată. De desnodământul epic nu mai avem nevoie: e destul că cu momentul liric a luat sfârșit și poezia.

In același chip putem dovedi că și « Mihu Copilul » și « Mănăstirea Argeșului » sunt două capodopere. Și ele au o idee generatoare, care poate fi caracterizată de sublimă. Și ele au o atmosferă estetică și o plasticitate ușor caracterizabilă. Și ele au o formă simplă și adâncă și-o armonie unică.

E incontestabil că Vasile Alecsandri este mai înainte de toate un mare poet național. Nu numai prin poeziile poporane, care, pe lângă valoarea universală, au și o valoare națională, dar prin desele lui inspirațiuni dela evenimentele prin care a trecut poporul român în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. « Deșteptarea României », « Banul Mărăcine », « Sentinela Română », « Hora Unirii », « Dumbrava Roșie », Pastelurile, Ostașii noștri cu « Peneș Curcanul » și « Sergentul », « Boierii și ciocoii », « Despot Vodă », « Fântâna Blanduziei », « Ovidiu » și altele, sunt toate poezii, poeme și drame care, deși nu îndeplinesc toate cerințele estetice, răscolesc sentimentul românesc și au o valoare pedagogică, până la care nu s'a ridicat niciun alt poet al nostru, nici chiar Eminescu. Să ne bucurăm dar de marile lui merite naționale, dar să nu uităm că, în același timp, are câteva capodopere cu valoare universală.

EUFROSIN POTECA

DIN AUTOBIOGRAFIA LUI EUFROSIN POTECA

DE

C. RĂDULESCU-MOTRU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Comunicare făcută în ședința publică dela 12 Februarie 1943

Insemnările autobiografice pe care le scrie Eufrosin Poteca, înainte de a părăsi Pesta, în Aprilie 1829, despre «*Ideile faptelor mele dela anul 1828 până la Aprile 1829, pentru știința mea și pentru cunoștința de sine-mi*», au o deosebită importanță, prin aceea că ele adaugă multe date, nouă și interesante, la acelea pe care le avem despre spiritul în care funcționa prima școală românească academicească dela începutul secolului trecut și în care se găseau ca profesori Gh. Lazăr, I. Heliade-Rădulescu, Marcovici și Eufrosin Poteca; precum și prin aceea că ele desvăluesc, cu o sinceritate care nu are pereche în literatura noastră, trăsături caracteristice din figura lui Eufrosin Poteca; figură rămasă încă până astăzi în bună parte enigmatică. Insemnările, scrise cu litere chirilice, formează un manuscris de 54 pagine, împărțit în șapte capitole. In Cap. I este petrecerea iernii dela Crăciunul anului 1827 până la Paști în 1828. În Cap. II și III sunt cele întâmplate dela Paștile anului 1828 până la venirea Rușilor în țară. In Cap. IV este vremea dela intrarea Rușilor în București până la închiderea școalelor. În Cap. V, VI și VII, ducerea și petrecerea la Pesta, dela Iulie 1828 până la Aprilie 1829. Durata timpului, asupra căruia se extind însemnările, este scurtă. In schimb evenimentele ce se petrec în această durată sunt, atât pentru istoria culturii românești, cât și pentru vieața lui Eufrosin

P o t e c a, de o vie intensitate. Pentru una ca și pentru cealaltă, în acești doi ani, se plămădesc rosturile lor de viitor.

E u f r o s i n P o t e c a a mai lăsat câteva însemnări pentru anii 1846 până la 1851, al căror manuscris se află la Academia Română în colecția M. G a s t e r și care au fost publicate în 1937 de d-l V î r t o s u în revista *Biserica Ortodoxă Română*, dar acestea sunt departe de a avea importanța acelor cuprinse în manuscrisul datat din Pesta în 1829. In acesta din urmă, pe lângă date referitoare la istoria politică și culturală a țării pe care le găsim și în manuscrisul din colecția M. G a s t e r, avem câteva pagini de autobiografie sinceră, în genul Confesiunilor lui J e a n - J a c q u e s R o u s s e a u, și încă nu scrise cu gândul de a servi mai târziu pentru justificare, cum sunt scrise Confesiunile lui J. J. R o u s s e a u, ci sunt scrise numai pentru știința și pentru conștiința de sine-și, ceea ce le face să fie deosebit de prețioase pentru cunoașterea personalității lui E u f r o s i n P o t e c a. Acestei intenții de a fi scrise numai pentru sine se datorează faptul că nu s'a știut de ele până astăzi, deși datează dela 1829. E u f r o s i n P o t e c a nu le-a comunicat nimănui. Cu doi, trei ani numai înainte de a-și sfârși zilele, le-a încredințat tatălui meu care i-a servit ca secretar în ultimii săi ani, recomandându-i în mod expres de a le păstra, departe de ochii lumii, cât se poate mai multă vreme. Tatăl meu le-a păstrat timp de 50 de ani, și mi le-a transmis mie cu aceeași recomandație. Inainte de a lua și eu o hotărîre, am așteptat până să treacă o sută de ani dela redactarea lor, apoi le-am comunicat colegului și prietenului meu Părintele N i c u l a e M. P o p e s c u, pe care îl știam că se interesează de aproape de memoria lui E u f r o s i n P o t e c a. Depun la biroul Academiei Române manuscrisul original al acestor însemnări dimpreună cu o transcriere a lor cu litere latine, care servește de text comunicării mele de astăzi.

Dela hotărîrea de a comunica părintelui P o p e s c u manuscrisul și până la hotărîrea de a-l face cunoscut publicului au trecut câțiva ani. Căci nu fără o minuțioasă cumpănire, între argumente pro și contra, putea fi făcut acest ultim pas. Paginele de autobiografie scrise de Eufrosin Poteca nu sunt

destinate orișicărui public. In orice caz, nu publicului român din secolul trecut, care de abia ieșit de sub influența obiceiurilor orientale era departe de a înțelege cum se cuvine sinceritatea lor. Pentru acest public, călugărul, — și călugăr era tocmai Eufrosin Poteca —, se judecă după haină, nu după conștiință. De aceea Eufrosin Poteca le-a ținut ascunse. De aceea și îndelunga ezitare din partea acelora, care le-au avut în păstrare. Dar puteau fi ele ascunse la nesfârșit, sau publicate în mod fragmentar? In mâna lui Eufrosin Poteca a stat să le țină ascunse la nesfârșit, distrugându-le; dar aceasta el n'a făcut-o. Să fie publicate fragmentar, adică pe ales: ar fi fost o soluție; asupra ei am și reflectat, dar în cele din urmă a trebuit să o înlătur pentru următoarele considerații. Autobiografia lui Eufrosin Poteca, deși este mărginită la doi ani de vieață, redă totuși din personalitatea acestuia trăsături așa de caracteristice, că orice amputare făcută i-ar scădea valoarea. Prin frumusețea de limbă în care e scrisă, este mai întâi o operă literară, și ar fi fost din parte-mi o impietate să aranjez după gustul publicului o operă literară postumă; apoi ea înfățișează o analiză de conștiință, atât de sinceră, încât orice atingere i s'ar aduce, ar da naștere la bănuiala că atingerea e pornită din fățărnicie; și în sfârșit, autobiografia lui Eufrosin Poteca, nu este autobiografia unui om de rând, ci este aceea a unui om de elită, de sânge neaoș Român, cărturar de frunte printre cărturarii români ai timpului trecut, și cu un prestigiu așa de ridicat, încât în zilele de grea cumpănă a anului 1848, membrii guvernului provizoriu al țării, între cari se găseau I. Heliade, Ch. Tell și Ștefan Golescu, s'au simțit obligați, ca printr'o adresă specială, publicată prin *Monitorul Oficial* din 30 Iulie 1848, să-i ceară binecuvântarea asupra Patriei; așa fiind, autobiografia lui Eufrosin Poteca nu mai este un document particular, ci este un document care privește cunoașterea sufletului românesc însuși, și atunci cu ce drept aș fi hotărît eu dacă el trebue să vadă sau nu lumina zilei? Documentele, care privesc cunoașterea sufletului de neam, sunt documente sfinte; a le desființa cu voință, este un sacrilegiu.

Din aceste considerații m'am hotărît să aduc la cunoștința Academiei Române, și prin aceasta publicului român, însemnările autobiografice scrise de Eufrosin Poteca în 1829.

Inainte de a trece la citirea lor, îmi iau îngăduința de a adăuga câteva mici observații asupra personalității și epocei în care a trăit Eufrosin Poteca, în scopul de a înlesni publicului, care va lua eventual cunoștință de aceste însemnări din publicația Academiei, un criteriu cât mai just de apreciere. La observațiile acestea sunt în bună parte ajutat de informațiile pe care le dețin delà tatăl meu, care a fost pe lângă Eufrosin Poteca, timp de mai bine de treisprezece ani, întâi ca elev și apoi ca secretar.

Eufrosin Poteca a dus o vieață de filosof singuratic, într'o epocă în care toată lumea din jurul său, încurajată de perspectiva prefacerilor politice care mijau la orizont, fierbea de dorința să-și ridice situația prin cultivarea prietenilor, sau prin organizarea de partide, în vederea participării la conducerea statului. N'a făcut parte din niciun partid și poate nici prieteni sinceri n'a avut. Inclinat să asculte numai de convingerile izvorîte din propria sa conștiință și de nimic altceva, el era predestinat singurătății. Avea o adâncă credință în Dumnezeul creștin; a fost poate cel mai credincios creștin din epoca sa; dar Dumnezeul său era identificat cu ordinea naturii, așa cum credeau filosofii din secolul luminii, și cu ei împreună Jean-Jacques Rousseau, filosoful ale cărui scrieri Eufrosin Poteca le cunoștea bine; în consecință nu se putea împăca cu instituția călugărilor, care prin impunerea celibatului contrazicea ordinea naturii. El însă era călugăr, și tot dintre călugări era ales și șeful său, mitropolitul. De aci o nepotrivire firească între el și mitropolit. Era un supus slujitor al învățăturii creștine; era de sigur cel mai competent în timpul său în cunoștințe de teologie, dar pentru dânsul învățătura creștină se întemeiază pe conștiința dreptății și a libertății și deci cine își zice creștin, își impune datoria să practice dreptatea și libertatea, aceea ce nu era tocmai pe placul proprietarilor latifundiari, care-și munceau moșiile nedreptățind pe țărani,

având pe deasupra și țigani robi. Prietenii care-l înțelegeau și-l apreciau erau însă tocmai boieri latifundiari. Era de asemeni un suflet revoluționar, format la școala revoluționară, din care ieșise și Tudor Vladimirescu, dar el era un revoluționar care voia schimbarea năravurilor, abrogarea legilor nedrepte, împrăștierea luminii la sate, iar nu simpla înnoire a oamenilor din dregătoriile statului. Tocmai aceasta din urmă însă era dorită de cei mai mulți dintre contemporanii săi. Singurătatea pândea pe Eufrosin Poteca la fiece pas, fiindcă ea era cerută de propria sa fire. Ea l-a și stăpânit foarte curând în chip desăvârșit.

Până la plecarea la Pesta în 1828, atitudinea sa favorabilă partidului revoluționar care pregătea pe 1848 îl făcură nesuferit înaltelor fețe bisericești, care-l denunțară ca ateu. După ce sosește dela Pesta, încărcat de gloria publicațiilor, în loc de a fi îmbrățișat și invitat la intrare în acțiune, independența cu care el continua să-și exprime convingerile, îl înstrăină și de partidul revoluționar, ca element pe care nu se poate conta. Astfel, toată lumea, retrograzi și revoluționari deopotrivă, au căzut de acord în 1832 să-i ofere pentru restul zilelor o vieață de liniște completă în singurătatea dela mănăstirea Gura-Motru. Bine înțeles, cu multe menajamente și laude, așa cum se cuvenea unui bărbat care strălucea prin înțelepciune și știință cărturărească mai mult decât oricare altul.

Dela 1832 înainte, cu toate încercările sale de a reveni la București, Eufrosin Poteca rămâne ca egumen la mănăstirea Gura-Motru, unde moare la 1858. Acordul pentru a-l ținea veșnic în singurătate era așa de unanim luat, încât nici înaintarea ca episcop la o eparhie, fie cât de depărtată de București, nu-i fu îngăduită, deși această înaintare era pe deplin îndreptățită. La alegerile ce avură loc în 1850 pentru trei locuri de episcop, vacante la eparhiile din Râmnic, din Argeș și din Buzău, față de concurenți cu mult inferiori lui, el nu izbuti să întrunească un singur vot măcar.

Locuitorii satelor din împrejurimea mănăstirii Gura-Motru, au păstrat multă vreme amintirea fostului egumen, care darnic cu sfatul și cu punga sa pentru toți câți îl apropiau, ducea o

vieață de sfânt, veșnic ocupat cu citirea cărților, când nu privea de pe terasa ridicată pe partea de răsărit a curții mănăstirești, spre câmpurile întinse ale șesului oltenesc din spre Craiova. Cartea și priveliștea naturii au rămas credincioasele lui prietene de singurătate.

Și acum dau citire autobiografiei.

DIN AUTOBIOGRAFIA LUI EUFROSIN POTECA

Insemnări din anul 1828 până la Aprilie 1829.

---

p. 1 IDEILE FAPTELOR MELE
PĂ ANUL 1828 PÂNĂ LA APRILE 1829.

CAP. I.

PETRECEREA ERNII DELA CRĂCIUN PÂNĂ LA PAŞTI.

După eşirea solilor din Ţarigrad să credea de obşte că numai decât Turcii vor veni şi vor apuca Valahia; pentru aceasta în Bucureşti toţi să gătea să fugă; încă unii au şi eşit din Bucureşti mai nainte de Crăciun.

S'ar fi spart cu totul Bucureştii de n'ar fi întrebuinţat D. G. Ghica toate mijloacele spre paza oraşului şi a ţării; pentrucă pă lângă frica
p. 2 de Turci era şi frica de ciumă, sau adevărată sau părută. | Pentru aceasta eu, fiind profesor de filosofie la şcoala de obşte, am alcătuit un cuvânt la Crăciun spre lauda credinţei noastre şi a D. G. G. Vvd, în care cuvânt am arătat dreptatea şi folosul credinţei noastre preste celelalte credinţe ale celor vechi închinători de idoli; aşijderea şi folosul vieţei soţialnice preste vieţile singuratece; şi cum că în lumea aceasta nimic nu este mai scump de cât viaţa, şi nimic mai rău de cât moartea. Şi fiindcă D. G., ca un îngrijitoriu de linişteа şi mântuirea de obşte, ajuta la viaţă, şi aşa trebuia să fie lăudat ca un al doilea Dumnezeu.

Şi acest cuvânt au fost plăcut de obşte precum şi acel din anul trecut.

După Crăciun, cu toate că frica de năvălirea Turcilor a încetat aşij-, derea şi de ciumă, însă nestatornicia şi turburarea rămăsese în toate

casele, mai ales în cele boerești, și la Curte, carii privea dedeparte venirea Rușilor, și să temea că le va strica privilegile.

Pentru aceasta mai toți din cei mari nu știia ce să facă, de ce să se apuce. Școalele publice mai mult era nebăgate în seamă. Noi profesorii ne făceam datoria, învățând cât să putea, dar ucenicii venea fără osârdie,
p. 3 și unii venea, alții nu venea, văzând că toți trăia o viață | desnădăjduită. Așa am petrecut această iarnă cu toții.

Dar eu, pă lângă celelalte neputințe trupești, am pătimit foarte de o boală sufletească în carea de multe ori am căzut de când sânt; aceasta este boala dragostii fetelor. O copilă, de când era numai de șase ani îmi plăcuse foarte întâmplându-să să-i fiu întâiul învățătoriu. Apoi multă vreme nevăzându-ne, lipsind din patrie și ea și eu, când mai după zece ani ne-am văzut, eu numai decât am simțit într'adâncul inimii focul amorului celui vechiu, și cu atâta mai vârtos, că acum iubita mea era în vârstă de cincisprezece ani, și mult mai frumoasă. Așa inima mea aprinsă de dragostea ei, să întâmplă, ca eu să fiu poftit a veni la dânsa în toate zilele, pentru oarecare învățătură într'o limbă streină. Această chemare fu inimii mele spre o plăcere negrăită. Așa dar începuiu a mă duce, începuiu lețiile, prefăcându-mă, cât puteam, o greotate bătrânească, o frumoasă și cinstită purtare, precum să cuvinea la haractirul amândurora; pentru că ea era din treapta celor mari, și eu preot și profesor. Dar ce să spuiu? focul amorului dintr'acest feliu de prefaceri să mai învopăia din zi în zi. Mă uitam la dânsa ca la o floare din raiu, ca la o lumină, ca la o dumnezeire. Și acestea, nu că doar aveam vreo nădejde, sau scopos trupesc spre dânsa. Eu cunoșteam bine
p. 4 câtă nepotrivire | era la noi și după stare și după vârstă; eu preot, ea fecioară din rangul celor mari; eu în vârstă bărbătească însemnată de căruntețe, ea cu adevărat floare. Dar ce taină este amorul eu nu pociu spune. Atâta numai că inima mea era la dânsa. Ziua, noaptea pă ea o aveam în minte, pă dânsa o vedeam înaintea ochilor, ei ași fi voit să-i slujăsc neîncetat; ciasul leției mi să părea minut; inima mea era aprinsă neîncetat de un foc negrăit și de o frumosețe luminoasă ce vedeam strălucind în obrazul ei. Alți prieteni, și prietene, persoane înțelepte și cinstite, mă cunoștea că eu eram aprins de dragostea cuiva; dar nimenea nu putea gâci de cine...

Această boală a amorului, acest foc tainic, au ars inima și mintea mea mai vârtos în câtă vreme mă duceam în toate zile, și vedeam pre ceia ce iubeam; dar după ce am încetat a mă duce (pentru că ea luând destulă putere la ceia ce învăța, mi-a zis maică-sa, că fiica ei are să înceapă alte lucruri, și o lună întreagă nu poate urma la aceste leții, poate că va fi cunoscut ceva de amor întru dânsa și întru mine), așa încetând a mă duce, amorul s'au mai potolit; atâta numai că-mi rămăsese un foc acoperit, care ardea surd într'adâncul inimii mele. Când
p. 5 mă duceam câte odată și o | mai vedeam pare că mi să încleșta gura, mi să lua puterea de a vorbi cu dânsa. Iată ce patimă este amorul nedobândit. Și acesta este amorul cel curat.

Așa m'am chinuit eu de această patimă într'această iarnă, și până când am plecat de la București la Peșta.

Două patimi au stăpânit inima mea până într'această vârstă ce mĭ aflu acum de 41 ani; adecă dragostea fetelor și dragostea învățăturei. Cea dintâiu a început de când eram în vârstă de 6 ani, cea după urmă de când eram de 7 ani, și aceștiia am slujit mai mult; însă nu puține ostenele și dureri am suferit pentru amândoo. Eu am fost crescut între fete, întâmplându-să să am numai surori. Apoi unde sânt fete, mai vin și altele: așa venea la noi, și toate mă iubea, și cele mai mari și cele de vârsta mea. Pentru aceasta dar și eu totdeauna am iubit fetele, le iubesc, și le voiu iubi, crez, în toată viața, de nu mi să va întâmpla să-mi iau una soție vieții, de care de multe ori m'am rugat lui Dumnezeu, și până acum nu m'au ascultat, să-mi înlesneze mijloacele de a-m lua o soție, și să pociu să o hrănesc împreună cu fiii ce s'ar fi născut. Dar de aceasta am să mai zic și într'alt loc, că încă nu s'au isprăvit patimile mele de dragostea fetelor.

p. 6 | Acum dar așa am petrecut această iarnă, învățând pre tineri filosofia, aprins de dragostea acelii tinere fecioară, și rugându-mă lui Dumnezeu, ca să-mi înlesneze mijloacele de a putea să-mi iau pre una după lege soție vieții mele, și să știu că trăesc după rânduiala legii lui Dumnezeu.

CAP. II

INTÂMPLAREA CU CUVÂNTUL DELA PAȘTI

Nu știu de când au fost rămas obiceiu la București, ca dascălii dela școalele de obște să meargă la Curte la Crăciun și la Pași a doua zi după zioa Nașterii, ori după zioa Invierii, și să ducă engomie care să se zică de unul din ucenici înaintea Domnului Voivod și înaintea boerilor celor mari.

Spre împlinirea acestui obicei dascălii cei mai denainte, atât Greci cât și Rumâni, nu făcea alt ceva de cât vorbe scolasticești asupra Tainei întrupării și învierii Domnului Hristos, și laude fățărnicești Domnului Voevod de care să îngreoia urechile tuturor. Pentru aceasta dar unii din boerii cei mai luminați, carii iubea adevărul și folosul mai mult decât niște sunete deșarte, îmi ziseseră mie, încă de când eram dascăl

p. 7 de Gheografie la 1819, când era și D. G. Lazăr, ca să alcătuesc | un cuvânt în care să să mai lase din scolasticitățile acelea asupra Tainei ceii negrăite; așijderea și laudele D. Vv. să să facă mai cinstit cu oarecare îndemnare spre fapte bune, spre îngrijirea de bunele învățături în limba cea firească a țării noastre și c. l. Așa dar eu am alcătuit un cuvânt atuncea, în care arătam că Taina cea mare a întrupării Domnului Hrs. n'are alt scopos de cât să surpe obiceiurile varvaricești, tirănia, și robia, făcând prin botez pre toți oamenii frați între sine, frați cu Domnul Hrs., și toți cunoscându-să de fii ai lui Dumnezeu. O fericită

Taină! Dar cum putea să fie cunoscută și folositoare această Taină? prin învățătura filosofiei. Pentru aceasta dar eu îndemnam pre D. A. Suțul, ce ocârmuia atuncea, ca să întemeeze și să apere școalele în limba rumânească. Până când să fim de râs și de ocară între noroadele cele luminate ale Evropei? Până când să trăim zăcând întru întunerecul neștiinței? De acest feliu de idei aveam într'acel cuvânt. Apoi am pomenit de toți împărații și domnii și de toți oamenii cei mari, carii s'au slăvit în vecie, ajutând și apărând învățăturile și filosofia. Acest fel de idei noo la Curtea țării noastre atuncea făcură mare sunet, și pentru care pă mine toți mă lăuda și mici și mari. Pentru aceasta dar mai vârtos au voit a mă trimite cu tineri în Italia spre învățătură; cu toate că eu în scris cerusem aceasta mai de multă vreme.

p. 8 | După ce m'am întors iarăș în patrie, orânduit fiind profesor de filosofie în limba noastră, eu am început iarăș a alcătui cuvinte pentru acele doo zile zise, iarăși după povățuirea aceia de atuncea, adecă dând să priceapă D. G. G. Voevod, ce ocârmuia atuncea, și boerilor că numai pentru faceri de bine să slăvesc domnii și înpărații și însuși Dumnezeu.

Oamenii slăvesc pre Dumnezeu mai mult de cât celelalte viețuitoare necuvântătoare, pentru că ei sânt mai mult îndatorați lui pentru puterea minții și a cuvântului ce cu deosebire lor el le-au dat. Așa dar oamenii slăvesc și pre domni și pre împărați mai mult atuncea, când împărații și domnii luminează mintea și cuvântul supușilor prin învățăturile cele bune și prin filosofie decât a-i obicinui la războae nedrepte și la vărsări de sângiuri, țiindu-i întru întunerecul neștiinței. Cu acest feliu de idei am alcătuit eu cuvinte și la ziua Nașterii Domnului Hrs. pă 1826, și la zioa Invierii. Și era de toți priimite și lăudate, afară de un cuvânt, care fu nepriimit, la 1827 la ziua Invierii Domnului. Pentru că într'acel cuvânt eu îndemnam foarte pre D. G. Vv. și pre boeri spre ertarea robilor, spre așăzarea unii legi drepte, și spre o reformație frumoasă și folositoare în patria noastră, până și la moda
p. 9 îmbrăcămintei aducându-le pilde și puindu-le înainte pre Domnul Hrs.
carele s'au făcut jărtvă ca să scoață pre oameni din obiceiurile varvaricești, ca să surpe ocârmuirile tiranicești și robia; pre împăratul Costandin carele erta robii în zioa de Paști; pre toți împărații evropeni, carii după ce au înțeles bine Evanghelia și scoposul sfintei noastre credințe n'au mai putut suferi a ținea robi și a trăi întru năravuri varvaricești și păgânești; pentru că lumina filosofiei i-au făcut să priceapă lumina Evangheliei, și să hotărască a trăi o viață mai presus și sfântă, iar nu ca aceia a varvarilor. Pentru aceasta toți Evropenii, încă și Americanii, au așezat legile politicești pre legea Evangheliei, pre ce ție nu-ți place altuia nu face. Așa au dat întocma dreptul politicesc tuturor; așa au surpat robia și tirănia; așa s'au reformat spre mai bine, până și la moda îmbrăcămintei; așa sânt mai fericiți de cât Rumânii, carii au umblat până acum după tipicurile călugărești, foarte departe de legea și de scoposul Evangheliei.

Un acest feliu de cuvânt, vai mie, fu lepădat de d-lor Eforii Şcoa-
lelor, de C. Bălăceanul, G. Golescul şi Mitr. Grigorie. Un acest feliu
p. 10 de cuvânt puţin de nu-mi primejdui atuncea viaţa mea. | Şi e foarte
de crezut că acei întunecaţi şi răi m'ar fi pus la pedeapsă deaca ar fi
fost puterea în mâna d-lor; pentru că mi-au şi spus un prieten, carele
auzise vorbind între dânşii C‹onstantin› Băl‹ăceanul›, G‹heorghe›
Golescul şi S‹tefan› Băl‹ăceanul› că de nu voiu înceta eu cu acest
feliu de cuvinte pă d-lor nu trebue să-i costăsească viaţa mea! Iată cei
ce zac întru întunerecul neştiinţei în ce idei varvariceşti să află! Aceştia
să tem de lumina adevărului.

Aşa dar eu văzând şi primejdia vieţii mele şi neputinţa mea de a-i
lumina, pă anul 1828 iarăşi pentru zioa Invierii am alcătuit un cuvânt
într'alt chip! Intr'acest cuvânt eu am pus întâia temelie. Că toată
natura să schimbă şi să înoeşte, iar cuvântul cel dumnezeesc al drep-
tăţii apururea biruește. Apoi am arătat, că cele moralnice să aseamănă
cu cele naturalnice; pentru că precum soarele cel naturalnic întâi tri-
mite înaintea lui multă lumină, multe raze, apoi să arată el însuş. Aşa
am zis că au făcut soarele cel moralnic, Domnul nostru Iis. Hrs., întâiu
au trimis înaintea lui pre mulţi bărbaţi proroci, carii de multă vreme
vestea oamenilor pre Cuvântul lui Dumnezeu, până când au venit
însuş întrupat dela Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria. Apoi am arătat
care e haractirul hristianului celui adevărat; şi că pentru ca să fie acesta
p. 11 | de toţi hristianii cunoscut şi priimit, preoţii trebue să fie luminaţi
şi cu lumina teologhiei şi cu lumina filosofiei, precum sânt preoţii
noroadelor celor luminate ale Evropei. Pentru aceasta scoposul acestui
cuvânt era mai mult să dau să priceapă D. G. Vv. ca prin mijlocirea
Mitrop. Grigorie să mai înmulţească şcoalele spre învăţătura preoţilor,
ca aşa să să împlinească odată şi la neamul nostru scoposul Evangheliei
şi credinţei noastre.

Dar vai mie! ce nenorocire! Un acest feliu de cuvânt fu stricat de
Mitrop. Grigorie de sus până jos. El şterse pre soarele cel moralnic,
şterse pre cuvântul cel drept, carele ziceam că apururea biruește. Şterse,
unde era pentru înmulţirea şcoalelor spre învăţătura celor ce vor să
să preoţească; şterse, unde ziceam de învăţătura şi luminarea preo-
ţilor şi a tinerilor de amândooă secsurile (bărbaţi şi fămei) dela Por-
tugalia până în Siberia; mai în scurt îmi strică tot cuvântul; şi apoi
mi-l trimise, ca pre un copil al mieu întâi cu mâinile şi cu picioarele
tăiate, apoi sugrumat şi omorît. Apoi ca să să îndrepteze de acest fel
de varvarie, el scrisese dedesupt aceste cuvinte:

« Să vă îndreptaţi cu toţii, şi apoi să îndreptaţi. Să dobândiţi năra-
p. 12 vuri bune, apoi să învăţaţi de năravuri. | Să goniţi muerile, ce le nu-
miţi bucătărese. Să fiţi cu toţii sfinţi, sau aproape de sfinţi, precum
era dascălii cei mai denainte într'acel loc ».

El ne socotea stricaţi, căci auzea că noi nu ţineam rânduiala călugă-
rească în şcoală; pentru că nici nu puteam, ca călugării, crezând în
fasole şi în găluşci cu borş, (măcar că masa lui era mult mai bogată

decât a noastră), nici nu ne erta slujba noastră să mergem la biserică în toate zilele. Iar cât pentru muerile bucătărese, acestea era numai în fantasia lui, și a călugărilor ce ne pâra; pentru că nici unul din noi nu aveam atuncea nici bucătărească, nici bucătariu, nici bucătărie, ci mâncam bucate cumpărate dela târg, dela bucătăriile de obște; de multe ori și mulți dintre boeri cu o bunătate firească ne chema încă la mesele dumnealor, unde noi priimeam cu mulțămire ce ne punea înainte.

Așa noi nu puturăm suferi varvaria Mitrop. Grigorie, ci hotărârăm cu toții: că cuvântul trebue să să zică la Curte, așa întreg, precum era de mine alcătuit; însă eu am voit ca mai întâiu să-l arăt la vreo câțiva dintre boierii cei mai luminați, și apoi așa l am dat unui tânăr
p. 13 de l-au învățat. | Mitropolitul însă, nu știu, să căise pentru ceia ce făcuse, ori pentru altceva, că m'au chemat după vre-o câteva zile de trei ori să mă duc la dânsul; dar cu o proastă chemare prin un diaconaș slujitoriu al protopopilor; unde ar fi trebuit să-mi fi trimis o butcă, nu-numai pentru cinstea haractirului meu, ci mai vârtos că era noroiu foarte mare, și eu eram cam bolnav: pentru aceasta eu la chemarea dintâiu i-am răspuns că sânt bolnav; la a doua, că e prea mare noroiu, și că eu nu am nici o treabă cu mitropolitul: iar deacă are el ceva cu mine să-mi scrie, și eu îi voiu răspunde în scris; sau de voește să-mi vorbească ceva prin viu glasul, precum îmi zicea trimisul, are carâtă, poruncească să pue caii, și să vie la Școala Domnească, că noi nu sântem ciumați. Acest răspuns e de crezut că să fi întărâtat foarte pă prea sf. sa. Pentru că după aceasta a doua zi a trimis pre Iconomul Mitropoliei și pre Arhimandritul Theoclit, ca să mă ia cu butca și să mă ducă la Mitropolie, cinstit însă chemându-mă iar nu cu sila: pentru aceasta eu m'am căit că n'am voit să mă duc nici atuncea. Prea Sf. Sa mă amărîse foarte, dar crez eu că nu mai puțină amărăciune simțea și prea sf. sa, încă și mai înainte de Paști. Și încă nu știa nimic de hotărîrea noastră la pricina cuvântului. După aceasta, în ziua de Duminica Florilor m'am întâlnit cu dânsul la Episcopul Buzăului, și îmi zise: Cum
p. 14 îndrăzniși a veni unde | sânt eu? — Ca la părintele și mai marele meu — îi răspunseiu, cu toată cuviincioasa cucerie. Apoi îmi zise să șăz. Și îndată începuiu eu vorba de venirea Rușilor, unde vorba lor fusese mai înainte de mine cu pricina cuvântului; pentru că în cea după urmă la aceia veni Prea Sf. Sa. Și încă începu și de față cu mine a să jălui de mine către Episcopul Buzăului zicând: că nu ajunge popilor a fi atâta huliți de lume, ci voiu să-mi mai bat și eu joc de dânșii? — Buzăul, zise, așa eu crez, pentru că o persoană, om de cinste mi-a spus, cum că el ar fi auzit pă Evfrosin zicând, că bine ar fi noo de ne-ar ușura Dumnezeu de Mitropolitul Grigorie, ca de o greotate nesuferită.

Acestea auzind eu, îi ziseiu să tacă, ori să-l aducă pă acela de față; pentru că în alt chip eu aș putea să-l dovedesc pă dânsul de pârâtoriu mincinos, și vinovat unii pedepse asupra unora ca aceia: el mărturisi fără rușine, că nici a-l aduce pre acela de față, nici a-l spune cine este

el nu poate. Așa dar începând a să rușina, Mitrop. tăe vorba aceia,
și iar îmi zise mie: este cu adevărat că tu n'ai zis în cuvântul acela
de învățătura popilor, ca să-ți bați joc de dânșii? — așa cu adevărat, zic
Prea Sfinte Stăpâne, nici prin gând nu mi-a trecut să-mi bat joc, ci
mai vârtos dorind de puterea și de slava credinței noastre, provalisesc
mai multă învățătură preoților. Așa dar, zise el, ia să ne suim în carâtă,
p. 15 | și să mergem să prânzim cu toții. Eu îi ziseiu, foarte mulțămesc Prea
Sfinte, dar mă rog să mă erți pentru astăzi; pentru că de eri sânt chemat
de un boeriu din cei mari, ca să fiu astăzi la masa Dumnealui, și mi-am
dat cuvântul că voiu fi.

Atuncea Prea Sf. Sa întră în carâtă cu Episcopul Buz<ăului> zicând,
vezi că nu să catadicsește la noi.

Eu zic: Ba nu nu, ci sânt chemat cu adevărat, precum și eram. Apoi
mă socoteam: cum puteam eu să mă duc la masă la Mitrop. unde apu-
cându-mă putea cu adevărat să mă și cinstească, dar el ca un Mitrop.
putea oarecum să mă și pedepsească, de nu i-aș fi făgăduit, că cuvântul
acela va rămânea să nu să zică. Și așa în toate chipurile trebuia să să
strice hotărîrea noastră. Și nici vreme nu era de a face alt cuvânt, nici
n'aș fi putut să fac mai bun după ideile mele, și care să fi fost plăcut
lui, după ideile lui cele înprotivnice științelor și tuturor învățaților din
Evropa, socotindu-i și crezându-i pre toți împrotiva călugărilor, și
osândiți spre munca cea veșnică, pentru că nu păzesc posturile și
biserica în toate zilele.

Așa dar ne-am despărțit: ei s'au dus să prânzească la mitropolie,
și eu la D. vornicul Băleanul, unde eram chemat. Apoi trecând săptă-
mâna cea mare a Patimilor, Mitrop<olitul> poate va fi gândit, că cuvântul
acela să va fi făcut alt feliu, precum îl pocise el; dar noi, a dooa zi de
Paști ne-am dus la Curte, și n'am voit să întrăm unde să aduna boerii
divaniții cu Mitrop. ca să nu ne cee cineva cuvântul să-l vază, precum
obicinuia, măcar că noi aveam să le arătăm altul, deacă am fi fost che-
p. 16 mați | într'adins; așa dar am zăbovit pân sală, până când au venit D. Vv.,
au întrat în sala Divanului, s'au așăzat boerii după rânduială, și pă noi
ne-au băgat, ca să să zică cuvântul. Atuncea Mitrop. când auzi că
toate să zicea precum era scrise de mine dintâiu; iar nu precum gândea
el, atuncea parcă-l trăzni Dumnezeu din ceriu, și pă dânsul și pă Epis-
copul Buz. După zicerea cuvântului D. Vv. m'au chemat de am șăzut
după obiceiu, m'au cinstit cu cafea, și au întins vorbă cu mine ca la
o jumătate de cias; în vreme că boerii din slujbele cele mari sta înaintea
lui Vvd. în picioare; iar alții eșiseră și să duseseră în casa aceia, unde
să adună, și unde Prea Sf. Sa Mitrop. plin de venin, și turbat cu totul,
au fost așteptând să es eu dela D. Vvd. și să mă duc acolo, ca să mă
pedepsească, măcar în cuvinte negre vrednice de haractirul călugăresc.
Eu însă eșind dela D. Vvd. m'am învoit cu ceilalți profesori să nu ne
mai ducem acolo, unde era Mitropolitul. Așa dar pe altă scară, sco-
borându-ne, ne-am întors acasă purtători de biruință și plini de bucurie,
lăsând pă Mitrop. în casa aceia așteptându-ne, plin de venin, turbat

și mai eșit din firea cea sfântă, precum ne-au povestit unii din boieri, și însuși D. Banul Bălăceanul, carele, ducându-ne la dânsul spre închinăciune după obiceiu, în ziua aceia aproape de prânz, mi-au zis mie într'adins: La Mitrop‹olit›, zice, să nu te mai duci acum, că el este foarte turbat asupra ta, și poate să-ți zică niscareva vorbe rele; poate
p. 17 să-i zici și tu ceva. Și apoi el poate să-ți | și facă ceva.

Pentru aceasta dar nici eu, nici altul dintre profesorii dela școala noastră nu ne-am dus atuncea spre închinăciunea lui, știind că pre toți ne ura; pentru că pre toți ne năpăstuise în persoană. Dar pă mine însă cu deosebire au fost hotărît să adune iscălituri după la boeri, ca să poată să facă anafora la D. Vvd. după care să poată să mă judece sinodicește, și apoi să mă pedepsească. Dar, precum unii mi-au spus, nimenea n'au voit să-i dea iscălitură asupra mea; pentru care i-am blagoslovit eu din toate inima. Boerii noștri, de și sânt greșiți întru sistima politicească, ce zic? însă ei sânt plini de bunătate firească.

După aceasta preste câteva zile, D. Banul Bălăceanul mi-au zis că trebue să mă împac cu Mitropolitul; și ca să mă duc întâi la D-lui, ca să mă învețe cum să fac. Eu ducându-mă la D-lui, i-am zis, că eu n'am nimic cu Prea Sf. Sa Mitrop., ci el mă urăște în zadar; el m'au nedreptățit; el pre toți ne-au năpăstuit; noi încă putem să ne căutăm cinstea și să cerem împrotiva lui judecată și dreptate. Vremile însă nu ne iartă pentru acest feliu de pricini, îi ziseiu. Iar cât pentru mine, zic, eu îmi voiu face apologhia mea în scris mai întâiu, precum am și făcut, și i-am trimis-o cu unul din ucenici, în ziua de Dumineca Tomei la Curte, să i-o dea într'adins, când vor fi mulți boeri de față.

Aceasta era o scrisoare pecetluită. El auzind că este dela mine, n'au
p. 18 voit să pue nici mâna pă dânsa. | Așa dar el prin această faptă au perdut prietenia noastră, și plecăciunea, și cinstea, și toată cuceria. De atuncea eu am început a-l socoti ca cum n'ar fi pă lumea aceasta.

De atuncea am văzut că mici și mari, bărbați și fămei, îl ura foarte. Și el socotea că acea urâciune asupra lui îi venea din pricina noastră, și să purta în trebile sale ca un eșit din minte, precum spunea unii din Mitropolie. Eu crez însă, că urgia ceriului era preste dânsul, nu atâta pentru noi, cât pentru urâciunea asupra școalei, hotărîrea să o strice, și trufia cea farisaicească.

Iată ce feliu de bărbați au fost păstori la Biserica Răsăritului, dintru început, până acum. Unii ca aceștia să fălesc apururea cu ținerea dogmelor celor bune; iar faptele cele bune, precum sânt îngrijirea de luminarea norodului, de legea dreptății, care să cer după acest feliu de dogme, ei de acest feliu de fapte nici fac, nici le știu, nici vor să le știe. Acestea sunt păcatele pentru care Grecii au perdut împărăția, pentru aceste feliu de păcate și noi Grecilor urmând am zăcut până acum întru întunerecul neștiinței, în varvarie, întru tiränie și robie. Dar a zăcea întru întunerecul neștiinței, întru varvarie, întru tiränie și robie, acestea, după socoteala Mitrop. Grigorie sânt mijloacele cele mai bune spre mântuire, care ne dă Dumnezeu spre a dobândi împărăția ceriului.

O ce neagră teologhie! vrednică de lepădații de lume, vrednică de urâtorii de oameni. Aceasta este istoria întâmplării cu cuvântul dela Paști, la anul 1828.

p. 19 CAP. III.

PETRECEREA DELA PAȘTI PÂNĂ LA VENIREA RUȘILOR IN BUCUREȘTI.

După sărbătorile Paștilor nimenea din cei ce cetea gazetele Evropei nu mai era la îndoială de venirea Rușilor cu răsboiu asupra Turcilor. Numai cei cu totul neînvățați și lesne crezători la cele ce glumea unii din Nemți: că împăratul lor nu lasă nici de cum pre împăratul rusesc să bată pre Turci. Numai unii ca aceștia zic tot nu credea că Rușii vor veni negreșit.

Intre acestea noi profesorii dela școala de obște urmam lețiile noastre fiecare în feliul său. Mitropolitul nu să mai amesteca, nici nu mai întreba de cele ce învățam noi la școală, desnădăjduit fiind de a putea să o strice; dar însă gemea întru sine, și dorea tot răul asupra școalei. Și nu știu ce urgie a lui Dumnezeu era preste dânsul; pentru că după cât mai mult ura el școala și pă profesori, atâta el era hulit și urâcios în ochii tuturor.

Pe unde mergeam noi alt nu auzeam de cât neplăceri de Mitropolit, și hule asupra lui; preste care și noi nu puteam să nu mai ajutăm.

Dar ce făcuse? Pentru că el prea curvariu nu era, hoț nu era, ucigătoriu nu era, bețiv nu era; el în toate zilele la biserică; el carne nu mânca; el mai înscurt petrecea viață călugărească. Ce dar făcuse, pentru care îl ura oamenii? Ce alt, de cât ura pre oameni: pentru aceasta dar și oamenii să uita la dânsul ca la vrăjmașul omenirii, ca la vrăjmașul
p. 20 naturei, ca la împrotivnicul lui | Dumnezeu, ca la fiul întunerecului.

Cu ce măsură măsura el oamenilor, cu aceia oamenii îi măsura lui. El nu suferea lumina filosofiei, nici a celorlalte științe. El umbla strigând: Că învățătura împrumutată a copiilor (după Lancaster) este șopta dracului; că biserica noastră nu este întemeiată de cât pă Ciaslov și pă Psaltire. O ce orbire! Ce fanatismu! Pare că acest om cu toată limba grecească pre care o știa bine, el nu pricepuse încă nici Ciaslovul nici Psaltirea.

Acest feliu de ocârmuitori avea biserica noastră atuncea; acest feliu să purta și norodul cătră dânsul, precum să purta boerii și profesorii.

Intr'această vreme, mai zic, mici și mari ura pă Mitropolit; mici și mari ura și pre D. G. Vvd., căci îl pusese și îl apăra; mici și mari să ura și între sine unul pre altul. Atuncea era o răsvrătire de obște. Toți poftea venirea Rușilor mai degrab, de carea dela sfârșitul lui Aprile nimenea nu să mai îndoia. Atuncea întrase o frică groaznică în inimile tuturor, mai vârtos într'ale celor mari, ca nu care cumva într'acea vreme să să aprinză urgia norodului celui asuprit asupra lor, sau să

năvălească Turcii și să pue mâna pă dânșii să-i trimiță preste Dunăre și să arză Bucureștii, ca să nu aibă ce găsi Rușii. Pentru aceasta atuncea
p. 21 foarte mulți din familiile cele mari și dintre | negutători au scăpat, sau au luat voe dela Vvd., și au fugit la Brașov. Atuncea am fi fugit și noi, dar nu ne-au dat voe dela Vvd., până când au fugit și el însuș. Atuncea am fi putut să fugim și noi, dar n'am voit de frica hoților după afară. Și crezând că Turcii nu vor cuteza, fiindcă Rușii sosiseră la Focșani. Dar frica ce am tras, câți rămăseserăm în București până la întrarea Rușilor, este negrăită.

Era într'o Sâmbătă pă la începutul lunei lui Maiu, când trebuia să fugă și D. Vvd. Toți curtezanii își trimiseseră lucrurile dela Curte, toți Arnăuții de dimineață în zioa aceia să gătea de drum. Un arnăut înainte de prânz, nu știu ce au avut cu oarecine din târgoveți, că s'au despărțit de dânsul înjurând, și au fost mergând pă uliță lăudându-să *(sic)* groaznice izbândiri asupra celor ce nedreptățesc. Aceste vorbe auzindu-le mulțimea atâta s'au înspăimântat, încât unul preste altul eșa din oraș, cei mai mulți crezând că ar fi întrat Turcii.

Intr'aceia spaimă iată și Mitrop. cu mulți din boerii cei mari mergea să între în Sf. Gheorghe, ca să-și citească pitacul Dl. Vvd., prin care îl lasă îngrijitoriu de liniștea publică în locul său; cu aceasta el au gândit să-și arate puterea care îi dedese fugariul, dar mulțimea norodului socotind că fuge și el împreună cu boerii ca să să închiză în Sf. Gheorghe, a crezut că cu adevărat au întrat Turcii: așa s'au pornit cu toții a fugi mici și mari câți să afla în târg și pre ulițe ne mai întorcându-să nici
p. 22 măcar să spue acasă. O ce urgie a cerului în zioa aceia! | Unii toată ziua au fugit. Tot orașul au fost cuprins de frica morții; în zioa aceia însă noi profesorii dela școală am fost acoperiți de mila și de blagoslovenia ceriului, și în mare fericire; pentru că neștiind întâiu cele ce să întâmplaseră, când le-am auzit, le-am auzit împreună cu adevărul lor, și nimic alt de cât râs ne-au pricinuit: așa la prânz ne-am cumpărat bucate și vin mai mult de cât după rânduială, și adunându-ne mai mulți dintr'ai noștri am petrecut în câteva ceasuri bând și mâncând, și închinând cu păharul pentru lumina și slobozenia patriei: încă mi-aduc aminte, că încălziți de vin ziceam și aceasta: precum piere fumul așa să piară fiii întunerecului. Și precum fuge D. Vvd., așa să fugă toți asupritorii de către fața Rumânilor, celor întru dreptate pravoslavnici, celor întru dreptate viețuitori.

Așa dar petrecând noi în zioa aceia, n'am eșit nici măcar să vedem amorțirea, plângerea, desnădăjduirea și fuga D. Vvd. Mai înserat însă mă duseiu în vecini la cocoana Marghioala Rusetoae să mai aflu ceva. Coconul Pană Costescul atuncea abia să întorsese din fuga de dimineața ostenit prăpădit. Și începuse a spune istoria întâmplării cei grozave ce văzuse și pătimise în zioa aceia, crezând că nu mai scapă nimenea, când îndată veni oarecine din oamenii d-lor și le spuse la ureche
p. 23 că într'această noapte întră Turcii în București | pentru că au pornit și dela Giurgiu și dela Călărași. Atuncea să tăe și vorba și glasul

tuturor. Atuncea îndată eşiră toţi din casă, că era mulţi prieteni adunaţi. Coconul Pană nu mai zise alt cuvânt de cât: caii de grab la carâtă, la caleaşcă şi la căruţă. Aşa dumnealor fugiră iarăş numai decât, precum şi o mare mulţime de boeri şi negustori în noaptea aceia. Ei sta numai cu trupurile, tot ce avea era trimis la Braşov. Atuncea simţiiu şi eu frica în fundul inimii. Ducându-mă îndată la şcoală aflaiu dela tovarăşi asemenea veşti. Atuncea ne mai având alt ce face, cercetarăm şi aflarăm în şcoala noastră treizeci şi opt de arme de focuri. Le gătirăm şi le încărcarăm pre toate; aşa ne închiserăm în case, puserăm în toate părţile casii câte doi armaţi, şi în clopotniţa besericii doi de strajă. Mai veniră şi alţi vecini şi să închiseră împreună cu noi. Eu, sau pentru că-mi încărcasem stomahul cu prea multă mâncare şi băutură în zioa aceia, sau şi de frică, că începusă a nu-mi fi bine la pântece. Dar o cocoană tânără (Elena a lui Manolache Culul ce să închiseseră la noi cu toată familia) m'au tras pă mâini, pă gât, pă piept şi îndată m'au tămăduit desăvârşit. Aşa dar petrecurăm noi în noaptea aceia.

Dimineaţa a dooa zi, care era Duminică, aflarăm că Turcii nu plecaseră nici dela Giurgiu nici dela Călăraşi, dar că putea să plece. Atuncea
p. 24 noi ne îngrijirăm de merinde pă trei | zile, şi hotărîrăm să stăm aşa închişi până la întrarea Ruşilor, de carii eram acum încredinţaţi că întraseră în pământul nostru. Şi socoteam că Turcii şi chiar să fi întrat în Bucureşti n'ar fi putut şădea de cât puţine ceasuri; şi că noo într'acest feliu de casă, şi cu atâtea focuri, ei fără tunuri n'ar fi putut să ne facă ceva! Apoi ce era să găsească la noi? Aşa am petrecut noi doo zile, Luni şi Marţi, apoi Miercuri, fiindcă sosiseră Ruşii la Urziceni, ne-au trecut frica de Turci. Şi încă luasem mai mare curaj; pentru că tot norodul să armaseră. In toate părţile alt ceva n'auzea cineva de cât ţălăncăituri de arme. Până seara în zio aceia Ruşii au sosit la Colintina. Joi după prânz au întrat în Bucureşti, mai întâiu Gheneral Gaistmar cu vreo două mii de călăreţi uşori (ulani), apoi Gheneral Rott cu vreo trei mii de pedestraşi. Aceasta era, mi să pare în opt ale lui Maiu.

CAP. IV

VREMEA DUPĂ INTRAREA RUŞILOR IN BUCUREŞTI PÂNĂ LA INCHIDEREA ŞCOALELOR.

Când sosiră Ruşii la Colintina, inimile tuturor să umplură de bu-
p. 25 curie, scăpând de frica primejdiei ce-şi aştepta. | Pentru aceasta în zioa aceia Joi, când era să fie întrarea Ruşilor, de dimineaţa să gătiră toţi cu totul, ca să iasă înaintea lor. Boerii cei ce era în slujbele cele mari, carii să mai afla în Bucureşti, sau carii să întorseseră din fugă, toţi după rangurile lor, cu oamenii lor, cetele negutătorilor şi ale meşterilor,

fieșcare în felul său cu oamenii săi; toți plini de bucurie și întrarmați eșiră spre întimpinarea Rușilor. Și încă o mulțime nenumărată de toată starea și sexul să dusese spre privire. O ce bucurie în zioa aceia și pă Bucureșteni și pă Ruși! Pă Bucureșteni, pentru că să socotea scăpați din toate primejdiile și necazurile; pă Ruși, pentru că apucaseră Valahia, și mai vârtos Bucureștii mai înainte de a năvăli Turcii. Aceștia după urmă era vrednici cu adevărat de toată lauda; pentru că în șapte zile sosiseră în București din Basarabia. Ce osteniți să vedea săracii soldați! Ce arși de soare! Călăreții era mai frumoși, precum și îmbrăcămintea și caii lor, și mai ales aceia ai tunarilor era foarte frumoși și buni.

Întrarea lor fu pă podul Mogoșoae pă la opt ceasuri după prânz (turc.), toate casele pe lângă uliță era pline de privitori după ferestre. Cocoanele nu știa ce să mai facă de bucurie, mulțămind lui Dumnezeu că au scăpat de toate relele. Unile să uita să-și vază prietenii cei vechi; pentru că debia cincisprezece ani era de când avuseseră nenorocirea să fie fără Ruși.

p, 26 | Rușii întra polcuri polcuri, înaintea a fieșcăruia polc mergea o ceată de boeri cu oamenii lor, și cu negutători toți întrarmați. Ulanii mergea cu sulițile drept înainte, ca cum ar fi fost gata să împungă. Așa trecură pân București și tăbărîră în câmpul Văcăreștilor. Acolo li să gătise de mâncare și de băutură; pentru că le trimiseseră boerii noștri și vreo câteva buți cu vin. Iar Gheneralii au mers drept la Mitr. unde întrând întâiu în biserică au făcut mulțămire lui D-zeu cu Păr. Mitrop. și cu boerii, apoi au șăzut la masă. După aceasta Gheneral Gaistmar nu s'au zăbovit în București ci s'au dus asupra Giurgiului, unde lăsând destulă strejuire, au trecut spre Craiova; iar Gheneral Rott s'au așăzat în București pentru câtăva vreme, în casa lui Romanit pă podul Mogoșae. Intr'această vreme numai decât au întrat în pământul nostru și Feldmareșalul Vitghenștain, cu 30.000 de mii *(sic)* de ostași, și încungiurând Brăila, au bătut-o și au luat-o, unde au fost și înpăratul Nicolae I de față, și frate-său Mihail.

Din bătăile ce să făcuseră, rămăseseră mulți răniți. Gheneral Rott ceru la Divanul Valahiei trei spitaluri. Mitropolitul Grigorie propuse
p. 27 numai de cât și școala | de obște pentru unul dintr'acele trei, socotind poate cu bucurie, că căpătă vreme bună să strice școala, fără să-și strice numele de sfânt, ce credea că are. Dar însă Gheneral Rott numai de cât trimise un ofițir la școală să vază ce loc este acesta, și cine șăd. Acel ofițir viind, ne află pă noi la școală, șase[1] profesori, adică: 1. de Imprumutata Învățătură, 2. de Gramatică, 3. de Gheografie, 4. de Mathimatică, 5. de Filosofie, 6. de Dreptul Romanilor; și ca la vre o 60 de tineri ucenici lăcuitori în școală, cu toate că mai era vreo câteva cămări și deșarte. Așa văzând acel ofițir școala mai plină de profesori și de ucenici, să duse să dea gheneralului său acest feliu de raport, zicând că

---

[1]) Șase scris peste cinci.

el nu crede că școala va fi priimită pentru spital; pentru că ei au poruncă dela împăratul întradins să nu să atingă de școale, de biserici, de profesori, de popi și de văduve. Și cu adevărat; pentru că Gheneral Rott, aflând că școala este plină, și că acolo să învață atâtea științe, numai decât s'au dus la Mitrop. și i-au hotărît că ei nu primesc școala publică pentru spital: aceasta văzând Prea Sf. Sa, a rămas rușinat.

p. 28 După aceasta Mitrop. și boerii au dat Curtea Valahiei pentru | spital Rușilor, pre carea au primit-o. Apoi Mitr. Grigorie și cu vre o câțiva din boeri puind pricină că ei nu avea unde să să adune să facă Divanul, și să caute trebile, nu să lenevîră nici să rușinară a cere școala pentru Divan la însuși Rușii, zicând că ei au căutat în toți Bucureștii și n'au aflat altă casă mai potrivită pentru Divan. Pentru aceasta să roagă să-i lase să o ia ei, măcar pă jumătate, și ceailaltă jumătate va ajunge pentru școală. Gheneralul, după ce au râs de dânșii, precum și Graf Palin Governatoriul, după ce au râs, zic, de orbirea lor, zicând că boerii țării rumânești acum vor să să ducă la școala de obște să învețe buchiile; așa după ce au râs de dânșii, le-au ertat această nelegiuire. Ca Pilat, pă Hs. Ovreilor! Pentru aceasta și eu, întrebându-mă într'o zi atuncea Neofit Episcopul Râmnicului, cu ce seamănă acum oare starea Valahiei? I-am răspuns: Cu starea Iudeii pă vremea lui Pilat din Pont, și a Arhiereilor Ana și Caiafa.

Așa Prea Sf. Sa Mitrop. Grigorie crezu, că școala să va strica cu pricină binecuvântată. Unii însă din boierii cei mai simțitori de cinstea dumnealor și a țării s'au împrotivit mult la aceasta, mai vârtos D. vornicul Băleanul. Atuncea Mitrop. au mărturisit în Divan fără rușine: că el va da foc școalei, de nu vor lăsa să să facă Divan.

p. 29 | Atâta de eșit din minte au fost. Atuncea și Neofit Episcopul Râmnicului au gândit să ajute pă Mitrop. zicând că eu am semănat Ateism; pentru că în cuvântul dela Paști ziceam pre Hrs. soare moralnic, soarele dreptății. Atâta de mișăl s'au arătat și acela. Atuncea și dintre boeri mulți au lătrat ca niște turbați asupra școalei, școlarilor și profesorilor. Atâta se întărătase răotatea lor. Acestea auzind noi, voiam să ne cerem o satisfacție prin judecată înaintea lui Graf Palin, și să ne lepădăm cu toții. Dar eu, văzând că vremea războiului nu ne erta pentru acest feliu de trebi; văzând și că nu ședea bine, pentru cinstea patriei, să ne apucăm la judecată cu mai marii noștri înaintea streinilor, așa m'am lăsat și n'am iscălit; pentru că și făcuse D‹omnul› S‹imion› Marcu o arătare franțuzește către Graf Palin, dar nu s'au dat din pricina mea. Așa școala de obște să făcu jumătate Divan. Apoi porunciseră, ca pentru noi să să facă altă scară spre întrare, și altă ușă, când începu a lovi ciuma în multe locuri de odată. Atuncea din porunca Governatorului să închiseră toate școale din București; să închise și a noastră. Așa noi slobozirăm pre școlari; iar eu îmi cerui voe să viu la Peșta, ca să tipăresc Filosofia Cuvântului și a Năravurilor în limba rumânească.

3*

p. 30 CAP. V.

PLECAREA MEA DELA BUCUREŞTI ŞI CĂLĂTORIA PÂNĂ LA PEŞTA.

Scoposul meu era să scap odată din Bucureşti, şi să nu mă mai întorc nici odată în patria mea. Eu isprăvisem de a arăta patrioţilor miei toate mijloacele spre mântuire şi spre fericire; dar ei nu arăta nici un semn de îndreptare politicească. In cea după urmă eu le hotăram într'un cuvânt dela Paşti la 1827 (pre care nu l-au primit) că mai nainte de a să aşăza legea lui Dumnezeu, care este legea dreptăţii, în patria noastră, — prin care lege mai întâiu să să slobozească robii, să nu mai poată nimenea nici a ţinea rob, nici a vinde rob, nici a cumpăra rob; pentru că cum ar putea cineva să zică că el este om, vieţuitoriu cuvântătoriu, după chipul lui Dumnezeu, când ţine pre fratele său în robie? pre fratele său zic, carele este născut după fire om, ca şi dânsul; născut într'aceiaş ţară sau nu, destul să trăiască supt acelaş soare; născut prin botez ca şi dânsul; înbrăcat întru Hs., şi frate a lui Hs., ca şi dânsul. Prin legea dreptăţii apoi să să hotărască a să da dăjdiile pentru cheltuelele Statului şi de mare şi de mic, fieşcare după analoghia averii sale. Prin care lege în cea după urmă să să aşaze şcoalele pentru învăţătura de obşte şi pentru creşterea şi povăţuirea tinerilor precum să cade. Eu le hotăram
p. 31 zic, că mai nainte | de a să aşăza o acest feliu de lege, care este temelia împărăţiilor, temelia pravoslavnicii credinţe, temelia a toată fericirea omenească pre pământ şi în ceriu —, fără o acest feliu de lege să nu aştepte mai mult nici linişte, nici mântuire, nici dela înpăraţi, nici dela Beserică; nici dela oameni, nici dela Dumnezeu.

Dar acest cuvânt al meu, cu acest feliu de idei, nu numai că n'au fost priimit, ci unii din mai mari noştri au fost gata să-mi pue şi viaţa în primejdie, precum şi într'alt loc am pomenit. Pentru aceasta eu eram desnădăjduit de a mai putea să fac vreun folos patrioţilor miei. Eu începusem a-i privi ca pre nişte bolnavi, carii hotărăsc mai bine să moară de cât prin doftorii să să însănătoşăze şi să trăiască.

Apoi de atuncea încoace vedeam că şi ceriul şi pământul sufla otravă şi urgie asupra Valahiei. Preste acestea mă supăra şi o idee de multă vreme, că rău trăesc eu fără soţie; aceasta este o viaţă înprotiva naturii, înprotiva legii soţialnice, înprotiva voii lui Dumnezeu; pentru acestea dar toate doream să scap odată din Bucureşti; să mă duc într'altă ţară, unde împărăţeşte legea dreptăţii, şi acolo să trăesc în viaţa soţialnică. Acestea având eu în minte, îmi ceruiu voe să mă duc până la Braşov, cu cuvânt însă ca să dau în tipariu Filosofia Cuvântului şi a Năravurilor, pre care le paradosisem în şcoala Bucureştilor manuscrise. D. Banul Bălăceanul, dela carele cerusem eu voe, spuse această idee D. Banului Brâncoveanul. Acesta mă chemă; îmi ceru cartea să o vază; eu îi o ară-
p. 32 taiu. El văzând-o, îmi zise: bine | este să să tipărească; dar tipar frumos este în Buda: şi când face cineva un lucru, să-l facă bine. Eu atuncea le ziseiu: eu mă voiu duce cu bucurie şi la Buda, numai acolo sânt toate

mai scumpe, și încă cheltuiala drumului va fi nu puțină. El zise: pentru lucru mai bun este drept să cheltuiască cineva mai mult. Atuncea D. Banul Bălăceanul zise: Noi te vom ajuta cu 1000 de lei. Atâta mai bine zic eu. Atuncea veni și D. A. Filippesc<u>, care era M<are> Logof<ăt>. D-lui zise: toată tipărirea cărții trebue să să facă cu cheltuiala de obște. Eu zic, așa ar fi și mai bine: numai mie să mi să trimiță leafa, ca să pociu trăi și lucra. Ei ziseră: și leafa, și cheltuiala tiparului ți să va trimite: dar du-te întâiu, și să ne trimiți socoteala.

Atuncea eu îmi ceruiu răvaș de drum. D-lor făcură un pitac către A. Ghica ce era spătariu. Acesta fără pitacul Mitrop. nu voi să-mi dea. Ași fi fost oprit să plec, de nu ziceam eu că trebue D-lor să facă alt pitac către Mitrop. și Mitrop. să poftească pre spătar. Așa dar s'au făcut, și mi s'a dat răvaș de drum. Iar Mitrop. ducându-mă să-mi iau zioa bună, mi-au zis numai: du-te, dar mâna nu mi-a dat-o să-i o sărut. Nici nu să uita bine la mine.

Eu eram foarte păcătos înaintea lui; nu atâta pentru că mâncam și beam; nu pentru că nu păzeam la beserică băbește; nu pentru că mă uitam cu dragoste la fete, pentru că așa trăesc toți oamenii cei înțelepți; ci pentru că propoveduiam neîncetat legea dreptății, ertarea robilor, și învățătura preoților.

p. 33 | Eu hotărîsem să es pă la Turnul Roș. Pentru aceasta luaiu o căruță până la Pitești pentru mine și pentru Teodor Diamant ce mergea spre învățătură în Bavaria, trimis cu bani dela răposatul Mitrop. Dositheiu. Așa ne gătirăm, amândoi cu arme. Iar de cele pentru mâncare tovarășul mieu nu avusese nici o grijă; însă eu luasem destule, încât ne ajungea la amândoi, fără să-l puiu în cheltuială până la vamă. El însă în loc să fie mulțămit pentru aceasta, au fost gândit că eu voiu plăti pentru dânsul și chiria căruței, care pretenderisind el, eu n'am voit, știind că nu eram nimic îndatorat lui. Apoi nici nu eram eu mai bogat decât dânsul. Și el nu grija măcar să pue masa, și să strângă după mâncare, precum i s'ar fi căzut, ca un mai mic, și ucenic. Dar eu îi îngăduiam, fiindu-mi jale de lipsa ce avea de o bună educațăe. Ce nenorocire! Așa sânt crescuți mai toți fii Rumânilor până acum.

La eșirea noastră din București furăm petrecuți de toți profesorii, și de mulți școlari din cei mai aleși, pă podul Calicilor, până afară din București. Apoi ne luarăm zioa bună, și ne despărțirăm. Dar Ilie nepotu-mieu plângea cu o jale nespusă, socotind că nu să va învrednici să mă mai vază. Eu îl mângâiam, îi dădeiu și ceva de cheltuială; dar tot era în zadar, el să omora plângând, și crez că va fi plâns multă vreme.

In zioa dintâiu ne-am dus până la Ciorogârla, și am mai zăbovit încă o zi acolo la D. Ghiță Bălteanul; pentru că vorbisem cu Păr. Samuil Veroși ce să afla acolo la un sat, ca să mergem până la Pitești în tovărășie. Așa l-am aștepta până să să gătească și a doua zi, care era
p. 34 Dumi | nică. Intr'aciasta zi dimineața mă dusei la biserică. Aceasta era o mititică bisericuță de lemn. Intrând într'însa ți să părea că întri într'un mormânt.

Popa citea și sluja binișor; iar cântăreții era destul de prosticei; dar însă cât lipsea la dânșii împlinea un cuc, care din începutul slujbei până la sfârșit n'a încetat de a cânta deasupra bisericii, în cât mă adusese pă mine mai în stare de a vărsa lacrămi auzind această muzică extraordinarie și simplă; mai vârtos văzând pe cuc, că pare că întradins să întrecea cu cântăreții. Aceasta era în 10 ale lui Iunie. Eu ziceam întru sinemi: O fericită natură! Cât ești de simplă! Cât ești de frumoasă! Cât ești de plăcută!

Atuncea Luni dimineața D. Ghiță Bălteanul m'au încărcat de merinde; și așa am plecat de acolo spre Pitești dinpreună cu Păr. Samuil Veroșanul. In seara aceia măserăm la Pătroaia pă câmp; pentru că cârciumariul să ferea de noi, din pricina ciumei, fiind că veneam dela București. Cu toate acestea noi petrecurăm bine; pentru că P. Samuil avea cu dânsul și pă D. Slugerul Neculăiță și pre o priecă cu slujnice și cu destule slugi. Aceștia îndată făcură foc și de mâncare, apoi scoserăm și noi ce aveam, și cinarăm cu toții mai bine de cât pă câmp *(sic)*. A dooa zi ne sularăm de dimineață și plecarăm împreună până la Târgul
p. 35 Dealului, de | unde P. Samuil apucă spre Veroș; iar eu spre Golești. Eu doream să mă întâlnesc cu D. C. Golescul, dar nu-l aflarăm acasă, apoi neputându-l aștepta, tocmirăm căruța până la Episcopia Argeșului. Și apucarăm pă alăturea de Pitești; pentru că la podul Argeșului făcuseră lăzăret, de ciumă, și trebuia să mai zăbovim, voind să trecem prin Pitești.

Așa în seara aceia ajunserăm de vreme la Episcopie, unde furăm priimiți și cinstiți prietenește. De acolo tocmirăm tot căruța aceia până în vamă; dar văzând că o osie era stricată, am mai rămas o zi, până când căruța fu dreasă prin îngrijirea părintelui Iosif, iconomul Episcopiei. In noaptea aceia s'au întâmplat o vijălie foarte tare, încât rupsese o mulțime de copaci în pădure, și de pomi pân grădini. Atuncea pare că s'au întâmplat și aceia la București, care au desvelit și au stricat atâtea case, numai mai de vreme zioa. Dela Argeș plecând n'am putut ajunge până în vamă, ci am mas la o cârciumă pă muntele Topologului. Atuncea întâiu am mers eu pă acel drum. Și n'aș voi să mai merg pă acolo, că prea e locul rău. Așa Joi de abia sosirăm în vamă la Turnul Roșu, unde ne-au ținut 10 zile în lăzăret. Apoi sloboziți, merserăm la Sibii, și mai zăbovirăm și acolea o săptămână întreagă, în casa unde să afla D. Iliad, până când aflarăm un car pentru Peștea. Eu am plătit la acel car 50 de florinți pentru mine și pentru o povară ca de 100 de
p. 36 funți. Și la drum | am venit până la Peșta foarte necăjit de troncănirea carului, și de necuvioșia cărăușilor. In care nu puteam să șăz bine, toate lucrurile mi să strica, cărăușul în toate zilele mă supăra să-i dau câte patru-cinci florinți; iar eu nu voiam să-i plătesc tot mai nainte de a sosi la Peșta. Intr'acest chip dar am călătorit atuncea, și mă căiam pentru ce n'am plecat cu diligența.

Iar la Sibii am trăit bine cu Dl. Iliad și cu cocoana Marița soția lui. Acolea m'am dus întâiu la Episcopul Vasile Moga, apoi la D. C. Pop,

la D. G. Bibescul, ce să afla la Sibii cu familia lui, la D. Sechelariul. Toți m'au priimit priețenește și cu cinste. D. G. Bibescul m'au chemat și la masă de câteva ori. Primblarea cea mai plăcută acolo mi-au fost la grădina D. Pop. Mai în scurt am petrecut destul de frumos în săptămâna aceia la Sibii.

CAP. VI.

PETRECEREA MEA IN PEȘTA DELA IULIE PÂNĂ LA NOEMV(RIE).

Pela 10 ale lui Iulie abia am sosit eu în Peșta dela Sibii prin Sebeș, prin Deva, Dobra, Logoj, Arad, unde am cercetat pre D. C. Loga profesorul, și cu dânsul am fost de am văzut școalele preparande. Acolo
p. 37 era ca la 60 de tineri învățând Gramatica, Gheografia și | Istoria țării ungurești rumânește.

Apoi dela Arad n'are cineva ce mai vedea până în Peșta, decât un câmp mare, cale de vreo 5 zile, și câte o cârciumă pă câmp unde și unde. Iar câteva sate ce am trecut nu știu cum le chiamă.

Sosind în Peșta cărăușul nostru au tras la un birt anume Rondioș Lámpaș, unde trag carăle rumânești dela Ardeal. Acolo și eu, după ce am zăbovit dooă zile, am aflat o cămară la un croitor D. M. Sipoș, în casa Iagăr Horn într'al treilea rând, acolo am zăbovit patru luni; pentru că era om de treabă și vorbea rumânește. Plăteam acestuia 50 de florinți pă lună, casa, prânzul și cina înpreună cu dânșii, afară de fluștucu *(sic)*, cafea, lumânări și cel‹elalte› pre care trebuia să le plătesc deosebit, precum și pentru curățitul cizmelor. Insă eu am trăit bine la dânsul: casa era curățică și destule bucate. Nevasta lui era și de treabă și frumoasă, și ținea și fete la lucru de cusut, de citit, de cântat, și de jucat, adecă ținea școală de fete, ea; iar bărbatu-său lucra meșteșugul croitorii cu alți feciori.

Așa eu altă supărare nu aveam, decât că nu știam limba nemțească, sau ungurească, ca să pociu vorbi cu fetele, care mi era foarte dragi:
p. 38 și mai ales, că după câteva zile, întâiu | voind eu să es de acolo și să mă duc într'altă casă unde vorbea franțuzește, unile din fetișoarele acelea fără de răotate aflând că eu voiu să mă duc într'altă parte au început a plânge, și a să ruga de stăpânul casii să mai îndemne, ca doar voiu rămânea, precum am și făcut, mai mult pentru dragostea lor; că era frumoase ca niște flori înbobocite; unile era mai mici; iar altele era de câte doisprezece și patrusprezece ani.

După ce m'am așăzat într'acea casă, întâiu am cercetat la tipografie și aflând prețul tipărirei, am scris numai de cât la boeri la București. Apoi am început să învăț ceva nemțește, până mi-au venit răspuns. Atuncea cu toate că deosebit ajutoriu spre tipărirea cărții nu mi s'au trimis, dar fiind că-mi trimiseseră leafa pă trei luni, eu am hotărît să tipăresc cartea cu cheltuiala mea!

Aşa m'am apucat de am tâlmăcit întâi precuvântarea lui Aïnechie
din latineşte, că nu o aveam tâlmăcită, apoi am mai desluşit şi cuvintele
streine, care nu să putea pricepe de fieştecine. Şi aşa gătind cartea,
am dat-o la censură, unde au ţinut-o doo luni întregi. Intr'această
vreme nişte prieteni ai stăpânului casii D-lui Sipoş l-au rugat de au
p. 39 priimit în casa sa doo fete ale lor | pentru învăţătură la lucrul cusătorii,
la clavir, la citit, scris, şi joc, la care învăţături apoi s'au mai adăogat
şi altele; pentru că venea buni dascăli de afară de le învăţa. Dintre
cele doo, pre care le priimise în casa sa, una era ungarează, şi alta nem-
ţoaică. Ungareaza era foarte frumoasă şi voinică. La masă şădea lângă
mine, şi încet încet am prins dragoste unul de altul fără răotate, dar
între noi era amor, şi încă mai mult la dânsa spre mine, încât pricepea
toţi cei din casă. Când să ducea la părinţii săi împreună cu dascăliţa
şi cu fata D. Sipoş (căci avea şi el una, de 14 ani, şi frumoasă), atuncea
de multe ori au fost zicând: Anina (aşa o chema), căci nu dă Dum-
nezeu să văz acum viind la noi pă heilige her pă sfinţia sa părintele,
aşa mă numea ele: acestea spunea dascăliţa bărbatu-său, şi el spunea
mie rumâneşte, şi râdeam amândoi, fără să ştie fetele de ce râdem.

Aşa am trăit eu la d. Sipoş patru luni de zile, frumos şi cinstit. El
era, precum şi nevasta lui, om foarte cinstit şi strajnic. Eu aş fi rămas
tot la dânsul: dar înmulţindu-să fetele, au fost siliţi să să mute ei să
lucreze croitoria în cămara unde şădeam eu, ca să aibă loc în celelalte
cămări să şază, şi să înveţe fetele. Pentru aceasta eu m'am mutat acolea
p. 40 în vecini într'un frumos palat al d-lui Kemnitzer | în locul cel mai frumos
din Peştea lângă Dunăre şi lângă punte. Intr'acest palat am aflat o că-
mară în cartierul d-lui Iosif Eder neguţătoriu de fer, carele ţinea multe
cămări într'al doilea rând. Acest neguţătoriu vorbea franţuzeşte, iar
dama lui şi mai bine; pentru care şi mai mult mi-au plăcut; căci în-
tr'altă casă mi-ar fi fost prea cu greu neştiind încă eu nemţeşte. In-
tr'această casă eu m'am mutat la începutul lui Noemvrie, când am dat
şi cartea spre tipărire.

CAP. VII

INDELETNICIREA MEA IN PEŞTA DELA NOEMV(RIE) 1828 PÂNĂ LA APRILE 1829.

Mai nainte de a da cartea la tipografie făcusem cunoştinţă cu oarecare
tânâr Rumân, carele având învăţate legile, practisea lângă un avocat
în Peşta. Cu acest tânăr am fost la tipografie şi când am tocmit cartea;
pre dânsul l-am luat ajutoriu pentru corectură (diorthosire), plătindu-i
de coală câte 1 flor. şi 1/2 pentru că trebuia negreşit să am pă cineva
şi pentru ca să nu să facă multe greşale, şi pentru ca să-mi fie tâlmaciu,
când mergeam la tipografie; fiindcă lucrătorii nu ştia decât nemţeşte.
Coalele cele dintâiu de probe mi le trimitea dela tipografie din Buda în
p. 41 Peşta, unde şădeam eu, şi unde viind acel | tânăr (anume Toma Bojânca)

le îndreptam amândoi. El mai tipărise o cărticică, alcătuire a sa înprotiva unui Sârb, carele pretendirisise că Rumânii nu să trag din Romani. Acest Bojâncă surpă cuvintele Sârbului, și dovedește cu mărturii dela scriitorii istorici: că Rumânii noi ne tragem dela Romani; ca cum n'ar fi destul limba noastră spre dovedire că sântem colonii în Dachia romanești. Apoi cât despre sânge, tot sângele este dela Dumnezeu, carele este neamul și ființa cea mai strălucită a tuturor noroadelor, și carele apururea strălucește; iar norodul Romanilor n'au fost și ei decât un fenomen natural și trecătoriu pre fața pământului, și noo nu ne-au lăsat de moștenire de cât urâciunea celorlalte noroade, pre care le biruiseră ei, asupra numelui de Roman, cu care nume mai fălindu-ne noi, toate noroadele din Evropa ne vor urî, precum ne-au urît până acum. Și mai ales, pentru că este și urât lucru a ne făli noi cu numele Romanilor, când faptele și purtarea noastră este de robi. Toate neamurile s'au scuturat de varvarie, dela Portugalia până la Sibiria; iar noi, pare că am fi fost cu adevărat fii de robi, zăcem încă întru întunerecul neștiinței, al robiei, și al varvariei.

p. 42 Așa dar eu slujindu-mă și cu acel tânăr spre îndreptarea gre|șalelor ce aflam în probe, urma tipărirea cărții.

Intr'aceste zile, la 8 ale lui Noemv<rie> nou stil, să deschise și universitatea. In zioa deschiderii să făcu o pompă foarte mare și frumoasă la universitate. Sluji liturghia cea mare în beserica universității Mitrop. Ungariei, ce să numește de dânșii Primat, cu alți episcopi, cu mulți preoți, și era de față cei mari ai Ungariei, ca la 60 de profesori și peste 3000 de școlari, toți tineri aleși și frumoși. Numai profesorul de filosofie avea peste 700. La lețiile acestuia m'am dus și eu mai de multe ori. El era profesor de filosofie foarte ales și învățat.

Din biserică ne suirăm cu toții într'o sală foarte mare și înpodobită, pă lângă celelalte podoabe avea și doo cadre împărătești, una a Mariei Theresiei și alta a lui Iosif.

Aicea prezidentul din colegiul legalnicilor spuse un cuvânt mare și frumos în limba latinească; într'acest cuvânt să cuprindea mulțămiri lui Dumnezeu că i-au învrednicit iarăș a deschide beserica învățăturilor; rugăciune și cerere a Sfântului Duh spre luminarea tinerimei, nădejdea patriei; folosul filosofiei și al celorlalte științe; și în cea după urmă îndemnare a tinerilor spre osârdia învățăturilor ca să să stingă cu totul neștiința din Ungaria.

p. 43 |După aceasta urmam și eu la universitate totdeauna când aveam vreme; pentru că acasă, afară de lucrul cărții ce să tipărea, mă îndeletniceam mult și la citirea Istoriei Neamurilor în limba franțuzească; și încă tâlmăceam pă Filangeri din italienește în franțuzește pentru învățătura mea. Intre acestea eu doream să-mi aflu altă casă, unde să mănânc la masă în familie; pentru că în casa unde șădeam negutătoriul acela nu obicinuia aceasta, și pă la birturi mă ținea prea scump.

. . . .

Socotind eu toate plăcerile mele..., am văzut că întristările era mai multe. Pentru aceasta am cunoscut prin cercare, că în lumea aceasta nu este altă viață mai fericită, de cât fieștecare să-și aibă muerea sa, și fieștecare muere pre al său bărbat. Iar deaca aceasta nu să poate, mai bine este a răbda și a să ști cinstit (mai ales când sănătatea trupului și agerimea minții nu să vatămă,) decât a face amor cu o persoană la care nu să poate merge slobod, și care
p. 49 poate să aibă și pă alții; pentru că | pentru un acest feliu de amor poate cineva foarte lesne să-și primejduiască și sănătatea, și averea, și cinstea, și încă uneori și mintea: apoi ce-i mai rămâne!

Așa dar urmează: ca cineva sau să să însoare; (care e cea mai bună) sau să fugă de mueri; (deaca poate, fără să să strice de altă patimă preste fire), sau să să ducă la care să va întâmpla, fără a spune vreuniia că o iubește; pentru că așa își aruncă în primejdie numai sănătatea, averea, și cinstea, iar mintea îi rămâne slobodă, și poate mult mai lesne să să gândească și să priceapă necuviosia vieții sale, și să să îndrepteze, deaca nu care cumva să va birui de dragostea vreuniia, și pă negândite, precum s'au întâmplat la mine în Peșta. Eu însă degrab am văzut greșala mea de a mă spune acelei fete înpătimit de dragostea ei: dar știind că nu voiu să rămâiu multă vreme în Peșta, am voit să învăț mai bine patima amorului, ca știind eu prin cercare, să pociu vreodată a îndrepta și pre alții.

In Peșta, precât am priceput eu, mai toți tinerii și toate fetele să iubesc trupește, fără a să prinde în cursa dragostei cei moralnicești a sufletului, precum mă prinsesem eu, încât de multe ori nu vedeam întru mine de cât o dragoste sufletească: de multe ori dragostea mea trecea în evlavie și respect.

p. 50 | In Peșta zic, sânt case într'adins pentru întâlnirea celor ce iubesc de toate stările: apoi destul să să ducă cineva acolo, va afla mai în toate zilele fete deosebite; pentru că ele nu să duc în toate zile tot într'un loc, ci schimbă casele pă zile și pă ciasuri ale zilei, adecă cutare fată poate să să afle până în prânz în cutare casă; după prânz într'alta; seara într'alta.

Pre cele mai tinere și mai frumoase (de care sânt foarte multe în Peșta) nu poate cineva să le afle de cât până în prânz, și după prânz; iar seara sânt lângă mă-sa acasă, cinstite și păzite.

Ce să zică cineva! Plăcerea naturei, frumosețea, sărăcia, le face pre toate să să dea spre voia și trebuința oamenilor. Apoi a vorbi drept, pentru o mulțime de ostași și de popi fără mueri, ce sânt toți jărtvă pentru liniștea cetățenilor, nu trebue să fie și mueri de obște, spre jărtvă pentru liniștea celor măritate? De multe ori am întrebat eu pă câte o frumoasă fetișoară, de acelea de obște, de ar voi să să mărite, și mi-au răspuns, că foarte bucuros: dar cine le ia!

Ele și lucrează săracele, dar ce câștigă pentru ca să să îmbrace și să mănânce pă lucrul lor? Și nici găsesc totdeauna lucru.

p. 51 | Aşa dar am petrecut eu în Peşta dela Noemv<rie> până la Aprile 1829, aceasta a fost îndeletnicirea mea:

1. Diortosirea (îndreptarea) cărţii Filosofia Cuvântului şi a Năravurilor ce am tipărit rumâneşte.

2. Citirea Istoriei tuturor neamurilor franţuzeşte.

3. Tâlmăcire din italieneşte în franţuzeşte de ştiinţa legilor a lui Filangeri.

4. Am învăţat grammatica nemţeşte.

5. Mergeam când şi când de ascultam în universitate la profesorul de filosof<ie> D. Imbre...

Iar cele publice ce am văzut în Peşta bisericeşti şi politiceşti, şi cetăţeneşti, sânt cele ce urmează:

1. Guvernul este foarte dulce, părintesc, şi slobod: nu te întreabă nimenea nici ce faci, nici de unde eşti, nici cine eşti; pentru că toţi ştiu, că fără să aibă cineva de cheltuială n'ar putea trăi în Peşta.

2. In toate besericile catoliceşti şi evangheliceşti sânt preoţii oameni înţelepţi şi învăţaţi: şi foarte buni predicatori, şi pentru Duminici, şi pentru sărbători deosebit.

3. Universitatea din Peşta, este mult mai bună de cât cea din Pisa în Italia, unde fusesem noi, mai ales la ştiinţele | filosoficeşti, care toate
p. 52 să învaţă în limba latinească.

Această universitate are ca la 60 de profesori, multe limbi, şi multe ştiinţe, ce nu era în Pisa. Aceasta are şi biblioteci, şi muzee pentru Istoria Naturale foarte bogate, preste acestea are şi o speculă pentru Astronomie cu organe tot noo şi bune într'un munte asupra Peştii peste Dunăre, unde de multe ori m'am dus, şi am văzut luna, soarele, şi Venus.

4. Theatrul din Peşta este mare şi frumos, în care mai mult nemţeşte să vorbeşte; pentru că aceasta este limba domnitoare în Peşta; după aceasta este cea ungurească; apoi cea sârbească; apoi cea cuţovlăşască şi grecească, carii la beserică au o săptămână rumâneşte, una greceşte: ei vorbesc şi rumâneşte. dar foarte prost.

5. Relighii sânt în Peşta: 1 a Catolicilor, 2 a Evanghelicilor, carii sânt Luterani şi Calvini, 3 a Grecilor, adecă a noastră, 4 a Uniţilor, de carii sânt mulţi şi Rumâni şi Sârbi.

p. 53 6. Palaturi şi zidiri sânt în Peşta foarte mari şi | frumoase: dar de cât toate mai frumos este palatul înpărătesc din Buda în care am fost prin toate apartamenturile.

In Buda este şi o armerie foarte bogată şi frumoasă. Şi preste toate, ceia ce cinsteşte şi mai mult şi luminează Ungaria este tipografia din Buda, unde să tipăreşte în toate limbile Evropei, încă şi ovreeşte (căci şi Ovrei sânt în Ung<aria>) şi în care tipografie am tipărit şi eu Filosofia Cuvântului şi a Năravurilor rumâneşte spre luminarea Rumânilor, carii în toate locurile până acum au fost foarte proşti, şi neînvăţaţi.

7. Năravurile în Peşta ale Nemţilor şi ale Ungurilor sânt destul de frumoase; când ştie cineva să vorbească cu dânşii; iar ale Rumânilor, Grecilor şi Sârbilor, sânt mult mai proaste, la toate.

Aceştia mai toţi sânt neînvăţaţi şi fără educaţie, precum şi popii
lor. Rumâni nu să iubesc, nici cu Grecii şi cu Sârbii, nici între dânşii.
Eu n'am fost pă la nimenea dintr'înşii; pentru că nimenea nu m'au
chemat, afară la D. Grabovschi, rumân, şi la D. Rizul Dormuz, grec,
p. 54 cu prici|na unor scrisori. Dintre Rumâni n'am cunoscut mai simţitoriu
de cinste şi mai învăţat de cât pă D. G. Muciu; şi dintre Greci pă D.
Terpco ginerile D. Rizul. Amintrilea n'am avut nici un rău dela
nimenea. In cafenea, unde să adună ei, şi unde mă duceam şi eu câte
odată, 'oţi îmi vorbea, cât putea mai bine.

Aşijderea şi cu popii am fost bine, mai ales cu popa Ioan Teodorovici, carele era censorul la cărţile rumâneşti, şi cu carele am mâncat o lună la masă plătind 25 de fiorini numai la prânz. Apoi m'am lăsat voind să fiu mai slobod, mai ales după ce s'au deschis şi universitatea.

Acestea sânt ideile faptelor mele dela anul 1828, până la Aprile 1829. Şi le-am însemnat pentru ştiinţa mea, şi pentru cunoştinţa de sine-mi.

In Peşta. 1829. Aprile. 4. nou stil.

Evfrosin Ierom<onah> Poteca. *)

---

*) Originalul scris cu cerneală neagră, acum cam spălăcită, pe două caiete de hârtie groasă, albă, cusute de autor, unul de 32 pag., al doilea de 22 pag. (=54 pp.).

† I. BIANU. O comunicare obştească a condiţiilor păcii dela Kuciuc-Kainargi (1774)	Lei	20
ŞT. CIOBANU. Din legăturile culturale româno-ucrainiene: Ioannichie Galeatovschi şi literatura românească veche	»	80
MIHAIL SADOVEANU. Comemorarea lui I. Creangă	»	10
ION PILLAT. George Coşbuc — 20 ani dela moartea poetului	»	5
MARCU BEZA. Vechi legături cu Anglia	»	30

TOMUL IX (1938—40): Lei 250

IORGU IORDAN. Un linguist sociolog: Antoine Meillet	Lei	8
TH. CAPIDAN. Originea Macedoromânilor	»	12
MARCU BEZA. Urme româneşti la Atena şi Ierusalim	»	35
GEORGE MURNU. Românii din Bulgaria Medievală	»	15
PETRE COMAN. Glosar dialectal	»	55
D. CARACOSTEA. Simbolurile lui Eminescu	»	15
G. OPRESCU. Probleme româneşti de artă ţărănească	»	30
EMIL VÎRTOSU. Scrisorile inedite ale lui I. Heliade Rădulescu	»	40
M. SADOVEANU. Cincizeci de ani dela moartea lui Ion Creangă	»	6
G. POPA-LISSEANU. Limba Română în izvoarele istorice medievale	»	40
I. PETROVICI. La centenarul lui Titu Maiorescu	»	20
ARTUR GOROVEI. Biblioteca dela Rotopăneşti a lui Neculai Istrati	»	10

TOMUL X (1940—41): Lei 150

1. NICHIFOR CRAINIC. «Anul 1840»	Lei	8
2. G. OPRESCU. Carol Popp de Szathmary, desinator (1811—1888)	»	40
3. ŞT. CIOBANU. Începuturile scrisului în limba românească	»	90
4. M. DRAGOMIRESCU. Eminescu — poet universal	»	10

TOMUL XI (1941—42): Lei 350

1. ARTUR GOROVEI. Şerpele de casă	Lei	25
2. I. PETROVICI. La centenarul morţii lui Herbart	»	40
3. N. CARTOJAN. Mihail Kogălniceanu. Activitatea literară	»	120
4. ARTUR GOROVEI. Popoarele balcanice în folklorul românesc	»	60
5. MIHAIL DRAGOMIRESCU. Caragiale în poezia lumii	»	30
6. ARTUR GOROVEI. Legenda arborilor îmbrăţişaţi	»	40
7. IORGU IORDAN. O disciplină lingvistică nouă: Fonologia	»	50
8. C. TAGLIAVINI. O psaltire românească necunoscută din 1748	»	80

C. 15.414.

PREŢUL LEI 350.—